

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Liiketalouden koulutus

Jasmin Valtonen

RIKOSKUMPPANUUS VASTUULAJINA

Opinnäytetyö
Marraskuu 2018

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2018
Liiketalouden koulutus

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
+358 13 260 600

Tekijä
Jasmin Valtonen

Nimeke
Rikoksumppanuus vastuulajina

Tiivistelmä

Tässä opinnäytetyössä perehdytään siihen, mitä rikoksumppanuus on ja miten se eroaa muista vastuulajeista. Työssä käydään läpi oikeuskäytäntöä, ja oikeuskirjallisuuden avulla johdatetaan lukija siihen, mitä rikoksumppanuus tarkoittaa käytännössä.

Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytetyössä on lainoppi. Oikeuslähteinä käytetään lakia, lain esitöitä, oikeuskäytäntöä sekä oikeuskirjallisuutta.

Rikoslaki (39/1889) on kirjoitettu olettaen tekijöitä olevan vain yksi. Rikoksumppanuus on rikoslain ainut poikkeus, joka käsittää, että tekijöitä on useampi kuin yksi. Säännös rikoksumppanuudesta tarvitaan, jotta kaikki rikoksen tekijät saataisiin vastuuseen teoistaan osallisuutensa mukaan. Vertailun kohteena voidaan käyttää muita osallisuuslajeja: avunantoa, välillistä tekemistä ja yllytystä.

Kieli
suomi

Sivuja 45

Asiasanat

rikoksumppanuus, tekijävastuu, osallisuus, avunanto, yhteisymmärrys

THESIS
November 2018
Degree Programme in
Business Economics
Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
FINLAND
+ 358 13 260 600

Author
Jasmin Valtonen

Title
Criminal Partnership as a Criminal Responsibility

Abstract

This thesis handles criminal partnership and explains how it differs from other criminal responsibilities. This thesis goes through legal praxis and with the help of the legal literature leads reader to understand what criminal partnership means in practise.

The research method used in this thesis is legal dogmatics. The law, legislative history, legal praxis and legal literature are used as sources of law.

The criminal law (39/1889) is written assuming there is only one criminal. The only exception on the criminal law is criminal partnership which involves more than one criminal. A sanction for a criminal partnership is needed so all the offenders could be punished. Other criminal concepts such as abetment, indirect act and instigation can be used for a comparison.

Language

Finnish

Pages 45

Keywords

criminal partnership, criminal responsibility, complicity, abetment, mutual understanding

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Johdatus rikoskumppanuuteen	7
2.1	Rikosvastuun perusteita	7
2.2	Rikoskumppanuus käsitteenä	11
3	Rikoskumppanuuden edellytyksiä	13
3.1	Yhteisymmärrys ja tahallisuus	13
3.2	Teonherruus	15
3.3	Rajanveto rikoskumppanuuden ja avunannon välille	16
3.4	Rikoskumppanuus osallisuusmuotona.....	19
4	Rikoskumppanien vastuun jakautuminen.....	21
4.1	Mitkä tekijät vaikuttavat vastuun arviointiin?	21
4.2	Välillinen tekeminen	27
4.3	Yllytys	31
4.4	Avunanto	33
4.5	Omakätiset rikokset ja erikoisrikokset	38
5	Pohdinta.....	40
	Lähteet.....	44

1 Johdanto

Jotta voitaisiin ymmärtää mitä rikoskumppanuus tarkoittaa, täytyy lähteä liikkeelle rikoslaista. Rikoslain 1970-luvulla alkanut kokonaisuudistus on mahdollistanut rikossäännösten yhtenäisen rakenteen. Kansalaisten tulisi pystyä lukemaan rikoslaista, milloin teko tai laiminlyönti on rangaistavaa. Vaikka säännökset on kirjoitettu yleiskielellä, kätkeyty niiden taakse erilaisia käsitteitä ja vakiintuneita kielenkäytäntöjä. (Tapani 2016, 4–7.) Rikossäännös koostuu kolmesta eri elementistä, joita ovat rikoksen nimi, tunnusmerkistö ja rangaistussäännös (Tapani & Tolvanen 2016, 7). Oikeudenkäynnissä tutkitaan, onko syytetty menetellyt tahallisesti ja tuottamuksellisesti. Lisäksi katsotaan täyttääkö syytetyn menettely tunnusmerkistössä luetellut edellytykset. (Tapani 2016, 9.) Perustuslain (731/1999) 2 luvun 8 §:n mukaan kenellekään ei saa tuomita rangaistusta teosta, jota ei ole sen tekohetkellä säädetty rangaistavaksi eikä tuomita tekohetkellä laissa säädettyä ankarampaa rangaistusta.

Rikoskumppanuutta tutkiessa ei voida välttyä muista osallisuuslajeista, jotka kytkeytyvät rikoskumppanuuteen jollain tavalla. Muita osallisuuslajeja käsitellään tässä työssä omissa kappaleissaan verraten rikoskumppanuuteen. Rikoskumppanuudessa jokainen osallinen tuomitaan tekijänä, ja esimerkiksi välillisessä tekemisessä tekijävastuusta tuomitaan se, joka tekee rikoksen käyttäen toista ihmistä välikappaleena rikoksessa (HE 44/2002 vp, 247). Rikosoikeusjärjestelmässä omaksutun käytännön mukaan osallisuudesta säädetään rikoslaissa (39/1889). Tästä seuraa, että eri osallisuusmuotojen edellytysten tulee olla selviä. Lauri Luodon väitöskirjan mukaan rikoskumppanuudessa on kyse avunantoa moitittavammasta tavasta osallistua rikokseen (Surakka 2018). Rajanveto avunannon ja rikoskumppanuuden välillä on haastavaa joissain tapauksissa. Päätekijän ei välttämättä tarvitse olla selvillä avunantajan toiminnasta, mistä muodostuu selkeä ero rikoskumppanuuteen, jossa yhteisymmärryksen tulee olla molemminpuolista. (Melander 2015, 310.)

Yksi keskeisimmistä asioista liittyen rikoskumppanuuteen on yhteisymmärrys, joka nousee työssä esiin useampaan kertaan. Rikoskumppanuudessa yhteisymmärrysvaatimuksesta seuraa se, että rikoskumppani ei vastaa pelkästään oman toimintansa seurauksista, vaan koko teosta siihen saakka mihin asti yhteisymmärrys ulottuu (HE 44/2002 vp, 152). Jussi Tapanin ja Matti Tolvasen mukaan rikoskumppanuudessa tekijävastuun edellytyksenä on yhdessä tekeminen, mikä jakautuu subjektiivisiin ja objektiivisiin seikkoihin (Tapani & Tolvanen 2004, 88). Yhteisymmärryksen rikoksen suhteen tulee syntyä viimeistään tekohetkellä (Vanhanen 2004, 20). Olennaista on, että rikoksen tekijän kokonaispanos, esimerkiksi rikossuunnittelussa, muodostuu riittävän suureksi rikoskumppanuuden kannalta. Tekijän oman osallisuuden rikoksen suhteen tulee olla selkeää, että tekijäkumppanuus voidaan erottaa esimerkiksi avunannosta. (Palo 2010, 304, 319.)

Rikoskumppanuus valikoitui aiheeksi kiinnostuksesta rikosoikeutta kohtaan. Aihe on ajankohtainen varsinkin, jos mediaan on uskomisen. Suurta julkisuutta saaneen Helsingin huume poliisin entisen päällikön Jari Aarnion tapauksessa käsiteltiin myös rikoskumppanuutta. Aamulehti uutisoi 21.12.2017 Jari Aarnion rikoskumppanina tuomitun naisen vapauttamisesta. Nainen oli tuomittu törkeistä huumausainerikoksista. (Aamulehti 2017.) Toinen suurta huomiota saanut tapaus liittyy Anneli Aueriin. Yle uutisoi 27.5.2016 Auerista, joka haki rikoskumppaninsa tavoin purkaa seksuaalirikoksista saamaansa tuomioon. (Laakso 2016.) Vuonna 2017 Yle uutisoi Helsingin käräjäoikeuden vanginneen kaksi miestä, joiden epäiltiin olleen opetusviraston turvallisuuspäällikön rikoskumppaneita. Tapauksessa oli kyse Helsingin Opetusvirastoon liittyvästä korruptiovyyhdistä. (Koivisto 2017.)

Tässä opinnäytetyössä pyritään selvittämään mitä rikoskumppanuus tarkoittaa. Työssä käsitellään rikoskumppanuuden lisäksi muita tekijävastuita, jotta lukijalle syntyisi parempi kuva siitä, mitä rikoskumppanuus tarkoittaa käytännössä. Pääpaino työssä on kuitenkin rikoskumppanuudessa ja siinä, kuinka siihen voi syyllistyä. Tässä työssä rikoskumppanuutta käsitellään lainopin ja sen tulkinnan avulla, pyrkien tuottamaan lukijalle kokonaiskäsitys aihealueesta.

Lainoppi on yksi oikeustieteiden oleellisimmista tieteenhaaroista. Sen tarkoituksena on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältö oikeusongelmassa, jota kulloinkin käsitellään. Sen tehtävänä on myös systematisoida eli jäsentää voimassa olevaa oikeutta. Systematisointi auttaa oikeudellisten järjestelyiden kokonaiskuvan ja niiden suhteiden hahmottamista. Lainoppi on oikeusjärjestykseen kuuluvien sääntöjen tulkitsemista ja tutkimista. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2005, 13–14.) Oikeuslähteet voidaan jakaa vahvasti ja heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat maan tapa ja laki, joista viimeisimmäksi mainittu on keskeisin oikeuslähde. Heikosti velvoittaviin oikeuslähteisiin lukeutuu kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytäntö ja lainsäätäjän tarkoitus, joka ilmenee lain valmisteluasiakirjoista. Sallittuja oikeuslähteitä puolestaan ovat muun muassa oikeuskirjallisuus ja oikeusvertailevat argumentit. (Eduskunta 2018.)

2 Johdatus rikoskumppanuuteen

2.1 Rikosvastuun perusteita

Rikoslain (39/1889) 3 luku käsittelee rikosvastuun yleisiä edellytyksiä. Kyseisen luvun 1 §:n mukaan ”rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekohetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi”. Rikoslain 3 luvun 2 § sisältää säännökset siitä, että rikokseen on sovellettava rikoksen tekohetkellä voimassa olevaa lakia. Rikoslain 3 luvun 4 § käsittelee vastuukärajaa ja syyntakeisuutta. Syyntakeiseksi henkilöksi määritellään ihminen, joka ei tekohetkellä jostain syystä kykene ymmärtämään teon luonnetta tai oikeudenvastaisuutta. Syynä voi olla vakava mielenterveyden häiriö tai vakava tajunnan häiriö. Henkilö voi olla myös alentuneesti syyntakeeton, jolloin esimerkiksi hänen mielenterveytensä on rikoksen tekohetkellä merkittävästi alentunut, eikä hän tästä syystä kykene ymmärtämään tekojensa seurauksia. Jotta rangaistus voitaisiin lukea tekijän syyksi, on teko täytynyt aiheuttaa tahallaan tai tuottamuksellisesti. Rikoslain 3 luvun 6 § sisältää säädöksen tahallisuudesta, minkä mukaan

”tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan”. Tuottamusta käsitellään rikoslain 3 luvun 7 §:ssä, jonka mukaan tekijän rikkoessa huolellisuusvelvollisuuttaan, on hän syyllistynyt tuottamukseen. Kokonaisarvostelun perusteella voidaan myös katsoa, pidetäänkö huolimattomuutta törkeänä (törkeä tuottamus).

Rikoslain (39/1889) 6 luvun 1 § määrittelee rangaistuslajeiksi rikesakon, sakon, ehdottoman ja ehdollisen vankeuden, yhdyskuntapalvelun, valvontarangaistuksen sekä nuorisorangaistuksen. Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaan rangaistus tulee mitata oikeudenmukaisessa suhteessa muun muassa rikoksen vaarallisuuteen ja vahingollisuuteen. Tämä käsitellään 6 luvun 4 §:ssä. Rangaistuksen koventamisperusteet (6 luvun 5 §) ja lieventämisperusteet (6 luvun 6 §) on myös säädetty rikoslaissa. Koventamisperusteita ovat muun muassa suunnitelmallisuus sekä rikoksen tekeminen jonkin rikollisryhmän jäsenenä tai palkkiota vastaan. Lieventämisperusteita puolestaan ovat muun muassa huomattava painostus ja inhimillinen myötätunto. Rangaistusta voidaan myös kohtuullistaa, jota käsitellään rikoslain 6 luvun 7 §:ssä. Kohtuullistaminen on mahdollista esimerkiksi tekijän korkean iän tai heikon terveydentilan takia.

Suomessa rikosoikeudellinen vastuuikäraja on 15 vuotta. Tätä nuorempia ei voida rangaista rikoslain (39/1889) perusteella. Lisäksi rangaistusvastuu edellyttää syyntakeisuutta, joka tarkoittaa riittävää henkistä kypsyttä ja terveyttä. Rikoslaki ei edellytä syyntakeettomien rankaisemista, sillä he eivät kykene ymmärtämään tekonsa merkitystä puutteellisen henkisen terveyden takia. Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää syyntakeisuuden lisäksi myös syyksiluettavuutta sekä tahallisuutta ja tuottamusta. Jotta jokin teko voitaisiin lukea syytetyn syyksi, tulee tekijän osoittaa tahallisuutta tai huolimattomuutta. Tahallisuus on syyksiluettavuuden raskain muoto. Tahallisuus voidaan jakaa kolmeen osaan, jotka ovat tarkoitus-, varmuus- ja todennäköisyystahallisuus. Tuottamus kattaa sekä objektiiviset että subjektiiviset kyvyt. (HE 44/2002 vp, 13–16.)

KKO 2018:60

Opettaja oli ollut sukupuoliyhteydessä kahden tekohetkellä 13–15 ja 12–13 -vuotiaiden oppilaidensa kanssa. Kyseessä oli törkeä lapsen seksuaalinen

hyväksikäyttö, rangaistuksen määrääminen, mittaaminen ja lieventämisperusteet. Hovioikeuden mukaan opettaja X oli ollut lukuisia kertoja sukupuoliyhteydessä oppilaidensa A:n ja B:n kanssa. Rangaistuksen mittaamisen lähtökohdana korkein oikeus mainitsee rikoslain 6 luvun 4 §:n, jonka mukaan rangaistus tulee mitata oikeudenmukaisessa suhteessa teon vaarallisuuteen ja vahingollisuuteen. Yhteistä rangaistusta mitattaessa lähtökohdana käytetään rikoslain 7 luvun 5 §:n 2 momenttia, jonka mukaan ”otettava siitä rikoksesta tuomittava rangaistus, josta tuomioistuimen harkinnan mukaan olisi tuleva ankarin rangaistus”. Tässä tapauksessa huomio kiinnitetään siihen, kuinka vahingollisia teot ovat olleet lapsille ja heidän kehitykselleen.

Korkein oikeus toteaa, että X on suunnitelmallisesti ja toistuvasti pyrkinyt olemaan läheisissä väleissä A:n kanssa. X oli myös saanut useasti esimiehiltään huomautuksia liian läheisistä väleistä oppilaiden kanssa. Korkein oikeus toteaa, että X:n ja B:n välinen sukupuoliyhteys oli toteutettu niin, että X oli saanut B:n työntämään sormensa tämän emättimeen, mikä loukkaa lapsen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Korkein oikeus ei katsonut hyvällä myöskään sitä, että X oli käskenyt B:tä poistamaan heidän välillään käydyt viestittelyt, jottei rikokset paljastuisivat. Rikosten on katsottu olleen omiaan aiheuttamaan vahinkoa B:n kehitykselle. Korkeimman oikeuden mukaan rangaistuksen lieventäminen ei edellytä oma-aloitteisuutta, jota X on kuitenkin tapauksen selvittelyssä osoittanut. X:n kertomuksia B:hen kohdistuneista teoista on kuitenkin pidettävä merkityksellisinä, koska teot eivät olleet kaikilta osin viranomaisen tiedossa. Korkein oikeus katsoo, että yhteinen rangaistus teoista on 4 vuotta 10 kuukautta vankeutta.

Edellä kuvattu korkeimman oikeuden tapaus selventää rangaistuksen mittaamista ja sitä, kuinka lieventämisperusteet vaikuttavat siihen. Korkein oikeus toteaa, ettei lieventämisperusteiden käyttö edellytä sitä, että X olisi kertonut oma-aloitteisesti rikoksistaan. Kuitenkin korkein oikeus katsoi, viitaten antamiinsa ennakkotapauksiin, että X:n antama selvitys rikoksista on edesauttanut rikoksen selvittelyä. Tapauksessa X:ää vastaan on nostettu syytteitä, jotka liittyvät eri asianomistajiin. Rikokset olivat kuitenkin tapahtuneet lähes samalla ajanjaksolla ja olivat tavallaan liittyneitä toisiinsa, joten X:lle voitiin tuomita rikoksista yhteinen rangaistus.

Rikollisryhmässä rikosvastuun subjektiiviset ja objektiiviset seikat voidaan hajauttaa useamman tekijän kesken. Tällöin jokaisen osuus jää pienemmäksi kuin heidän yhteenlasketun toimintansa tulos. Tämä aiheuttaa kuitenkin hankaluutta selvittää ja näyttää toteen kunkin osallisen osuus tekoon. Seurauksena vastuun jakautumisesta voi olla se, että yhteisvastuu laimenee ja jotkut voivat jopa välttää rikosvastuun kokonaan. On arvioitu, että osallisuuden ja tekijävastuun välinen raja on este torjuttaessa uudenlaisia rikoksia tulevaisuudessa. Suurempien joukkojen tekemiin rikoksiin tulee kiinnittää enemmän huomiota. Esimerkkeinä suuremmista joukoista ovat hallitukset ja rikollisryhmät. Yksilöiden tekojen ajattelemisen sijaan tulisi keskittyä ajattelemaan ryhmien tekoja. Rikosvastuuta miettiessä voidaan pohtia yksilöiden vastuun jakautumista ja sitä, pitäisikö koko rikoksen suorittanutta ryhmää pitää vastuussa teoistaan. (Palo 2010, 298–299.) Oikeusministeriön mukaan rikosvastuun toteutumisessa keskeisenä tavoitteena on joutuisuus. Tehokas rikosvastuun toteutuminen edellyttää rikosoikeudellisen järjestelmän toimimista yhtenäisenä kokonaisuutena. Rikosprosessin sujuvuutta edistetään tehostamalla tuomioistuinten toimintaa niin, että käräjäoikeuden ratkaisu jäisi lopulliseksi. Tämä nopeuttaisi oikeusprosessia ja alentaisi kustannuksia. (Oikeusministeriö 2007, 34.)

Vastuuarvioinnin kohteena on laiminlyönti tai konkreettinen teko. Tekokäsite kattaa aktiivisen tekemisen ja laiminlyönnin. Tunnuksmerkistössä puhutaan aktiivisesta tekemisestä, mutta joissakin tilanteissa laiminlyönti voi aiheuttaa rangais-
tavuutta. Rikosoikeudessa teko on sitä, että ”tekijä tekee jotakin, jonka tekemättä jättäminen estäisi tunnusmerkistön täyttymisen”. Vastaavasti laiminlyönnillä tarkoitetaan sitä, että ”tekijä ei tee jotakin, joka estäisi tunnusmerkistön täyttymisen”. (Tapani 2016, 62–63.) Esimerkiksi rikollisryhmien toimintaa arvioitaessa teon suunnitelmallisuus, ammattimaisuus ja taloudellisen hyödyn tavoittelu nousevat esiin. Yksilön toiminta vaikuttaa koko ryhmän toimintaan, mutta on huomioitava myös, että ryhmän toiminta voi muokata yksilön käyttäytymistä. Ryhmän yksittäisen jäsenen voi olla vaikeaa estää rikoksen toteutuminen. Kieltäytyminen jonkin rikoksen tekemisestä voi johtaa kurinpitorangaistukseen ryhmän sisällä. Yksilöiden omaa osuutta ja roolia ei voida vähätellä. Ryhmän yksilöt ovat vastuullisia teoistaan, vaikka he toimisivatkin ryhmän alaisuudessa. Yksilöiden erilaisia rooleja on analysoitava entistä tarkemmin. (Palo 2010, 300–301.)

2.2 Rikskumppanuus käsitteenä

Rikoslain (39/1889) 5 luvun 3 § määrittelee rikskumppanuudeksi kahden tai useamman yhdessä tekemän tahallisen rikoksen, josta kutakin rangaistaan rikoksen tekijänä. Hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, 21) mukaan rikoslain 3 §:ää tulisi muuttaa niin, että aikaisempaa sanamuotoa täsmennettäisiin. Aikaisempaan sanamuotoon lisättäisiin selvennys siitä, että rikskumppanuus tulee esille vain tahallisten rikoksen yhteydessä. Yhdessä tekeminen vaatisi tietämystä yhteisymmärryksestä (subjektiivinen merkitys). Myös osallistumista rikoksen toteuttamiseen edellytetään (objektiivinen merkitys). Rikoslain 5 luvun 7 § käsittelee erityisiä henkilöön liittyviä olosuhteita. Nämä poistavat jonkin teon rangaistavuuden, vähentää sitä tai lisää sitä, koskien tekijää, avunantajaa sekä yllyttäjää. Kahta jälkimmäistä ei voida vapauttaa vastuusta sellaisen olosuhteen perusteella, joka perustaa rangaistavuuden tekoon.

Tekijävastuu ja varsinainen osallisuus erotetaan rikoksen tekemisen muotoina. Näistä tekijävastuu kattaa kolme tilannetta, joita ovat välitön (varsinainen) yksin tekeminen, rikskumppanuus sekä välillinen tekeminen. Välitön tekeminen kattaa kaksi tilannetta, jotka ovat yllytys ja avunanto. Rikskumppanuudessa jokainen osallinen tuomitaan tekijänä, ja esimerkiksi välillisessä tekemisessä tekijävastuusta tuomitaan se, joka tekee rikoksen käyttäen toista ihmistä välikappaleena rikoksessa. Suomessa osallisten vastuu on pitkälle sidoksissa rikoksen päätekijän tekoon. Kuten aiemmin todettiin, yhdessä tekeminen perustaa tekijävastuun. Tarkempien ehtojen määrittely tekijävastuussa on jäänyt oikeustieteen ja käytännön tehtäväksi. (HE 44/2002 vp, 147, 247.) Satunnainen rikskumppanuus on sitä, kun useampi henkilö toteuttaa teollaan saman rikoksen tunnusmerkitön, ilman vaadittua subjektiivista yhteyttä. Satunnainen rikskumppanuus on päinvastainen tilanne subjektiiviselle puolelle, jossa rikskumppanuuden rajat selvitetään tarkoituksellisesti. Satunnaisessa rikskumppanuudessa jokaisen myötävaikuttajan osuus arvioidaan itsenäisinä rikoksina. Tuottamuksellisissa rikoksissa on tavallista, että useampi henkilö syyllistyy varomattomaan ja huolimattomaan menettelyyn. (HE 44/2002 vp, 153.)

Itä-Suomen hovioikeus 8.3.2007 R 06/14

A, B ja C tunkeutuivat D:n asuntoon, jossa B ja C aloittivat D:n pahoinpitelyn. A ryhtyi valmistamaan itselleen ruokaa D:n elintarvikkeista. A, B ja C olivat varustautuneet lyömäaseella tekoon, joten heidän tekoaan on pidettävä vakavana. He olivat myös varastaneet D:n asunnosta irtainta omaisuutta, joka löytyi myöhemmin A:n asunnolta. Kyse oli siitä, oliko A syyllistynyt pahoinpitelyyn tekijäkumppanina. Käräjäoikeus katsoi selvitetyn, että A on ollut tietoinen käynnin tarkoituksesta D:n luona. A:n katsottiin olleen tietoinen myös D:hen kohdistuneesta pahoinpitelystä, vaikka ei ollut itse osallistunut siihen. A oli toiminut yhteisymmärryksessä B:n ja C:n kanssa ryöstäessään D:n omaisuutta. Hovioikeus katsoi selvitetyn, että A:n osuus on ollut kokonaisuuden kannalta merkittävä. Käräjäoikeuden A:lle antama tuomio tekijäkumppanuudesta jäi voimaan.

Edellä kuvatussa hovioikeuden tapauksessa kyse oli rikoskumppanuudesta. A ei ollut osallistunut itse pahoinpitelyyn, mutta oli kuitenkin ollut tietoinen siitä. A:n syyllisyyttä tuki myös se, että hän oli yhdessä B:n ja C:n kanssa varustautunut lyömäaseella mennessään D:n asunnolle. Kuten aiemmin todettiin, rikoskumppanuuden objektiivinen merkitys vaatii osallistumista rikoksen tekemiseen. Tässä tapauksessa kyse oli ryöstöstä, johon A:n katsottiin osallistuneen. Subjekttiivisen merkityksen mukaan rikoskumppanuus edellyttää tietoisuutta siitä, miten oma toiminta yhdessä muiden toiminnan kanssa täyttää rikoksen tunnusmerkistön. A oli mennyt yhdessä B:n ja C:n kanssa D:n asunnolle lyömäase mukanaan, ollut pahoinpitelyn aikana asunnossa ja varastanut D:n omaisuutta. A:n voitiin katsoa olleen tietoinen siitä, mitä hänen oma menettelynsä vaikuttaa rikokseen.

On syytä lähteä liikkeelle tekijän käsitteestä, jotta voitaisiin ymmärtää rikoskumppanuus käsitteenä. Tekijä tarkoittaa henkilöä, joka toteuttaa joko yhden tai useamman rikostunnusmerkistön täyttävän teon, eli rikoksen. Kuten aiemmin todettiin, rikoslain säännökset on kirjoitettu kohdistuen yksittäiseen tekijään. Kunkin henkilön itsenäisesti rikosoikeudelliset tunnusmerkit täyttävän teon tekeminen ei muodosta rikoskumppanuutta. Rikoskumppanuus ei ole kyseessä silloinkaan, kun useampi henkilö tekee toisistaan riippumatta saman rikosoikeudellisen teon. Tällaisissa tapauksissa voidaan puhua itsenäisistä tekijöistä. Selvennyksenä voi-

daan sanoa esimerkkitapaus, jossa A ja B suunnittelevat C:n tappamista myrkyllä. A ja B eivät ole tietoisia toistensa tekemisistä. C kuolee, koska kummankin antama myrkkyyannos on tappava. A:n ja B:n toiminnot tulee käsitellä kokonaisuutena, ja kumpikin tuomitaan tekijänä. (Frände 2005, 271–272.)

Rikoskumppanuus ja tekijävastuu on hyvä pitää erillään käsitteellisesti. Rikosoikeudellisesti tekijä on se, jonka menettely täyttää vähintään yhden rikostunnusmerkistön edellytykset. Rikosoikeudellinen vastuu edellyttää joissain tapauksissa yhdessä tekemistä, eli rikoksen molemmat osapuolet ovat tietoisia toistensa tekemisistä, mutta heidän tekonsa yksittäin eivät välttämättä täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Yhdessä tekeminen koostuu kahdesta komponentista, joita ovat subjektiiviset ja objektiiviset seikat. Subjektiiviset seikat tarkoittavat yhteisymmärryksen vaatimusta. Eli tekijän tulee olla tietoinen, että hänen toimintansa yhdessä muiden toiminnan kanssa täyttää rikoksen tunnusmerkistön. On huomioitavaa, että rikoskumppanin vastuu ulottuu seurauksiin, jotka hänen tahallisuutensa kattaa. (Tapani & Tolvanen 2013, 416–417.) Rikollisryhmien osallisuuden määrittelyssä haasteena on täytäntöönpanotoimien hajauttaminen usealle henkilölle. Vastuuta arvioitaessa on huomioitava myös ryhmän hierarkkinen rakenne ja sisäinen kuri. Osallisuutta arvioitaessa ratkaisevaa on tekijän tietoisuuden ulottuminen. Esimerkiksi tapauksessa, jossa henkilö on osallistunut velkojen perintään ja ollut tietoinen huumausainekaupan laajuudesta sekä oman toimintansa merkityksestä, kyse on tekijäkumppanuudesta. (Palo 2010, 308, 310.)

3 Rikoskumppanuuden edellytyksiä

3.1 Yhteisymmärrys ja tahallisuus

Rikoskumppanuudessa yhteisymmärrysvaatimuksesta seuraa se, että rikoskumppani ei vastaa pelkästään oman toimintansa seurauksista, vaan koko teosta siihen saakka mihin asti yhteisymmärrys ulottuu. Yhteisymmärrys rajaa vastuun koskemaan yhteisymmärryksessä tehtyjä tekoja ja niiden osia. Osallisten työn-

jaon osuus ja osuuden täyttäminen on tekijävastuun edellytyksenä. Tekijävastuun merkitys ilmenee yhdistetyissä rikoksissa, joissa on eri rikosten tunnusmerkkejä. Vastuun jakaminen ilman kumppanuussääntöä olisi mahdotonta tällaisissa rikoksissa, joissa yksi uhkaa väkivallalla ja toinen anastaa omaisuutta. Myös muissa kuin yhdistetyissä rikoksissa voidaan toteuttaa työnjakoon perustuvaa kumppanuusvastuuta. Esimerkiksi varkauden suunnittelu, omaisuuden kuljettaminen ja saaliin jakamiseen osallistuminen voivat yhtä lailla johtaa tekijävastuuseen. Näissä tapauksissa henkilön ei ole tarvinnut osallistua itse anastustoimeen. Erikoisrikoksissa tekijältä vaaditaan tiettyjä ominaisuuksia, joten rikoskumppania kohtaa kumppanuuden sijasta avunantovastuu. Rikoskumppanuus on mahdotonta rikoksissa, jotka edellyttävät tekijän henkilökohtaista toteuttamista. (HE 44/2002 vp, 152.)

Yhdessä tekeminen vaatii tietoisuutta oman ja toisten toiminnan tunnusmerkistön täyttämisestä. Objektiiivisesti ajatellen edellytetään itse rikoksen toteuttamiseen osallistumista. Rikoksen tekemisen muotoina erotetaan varsinainen osallisuus sekä tekijävastuu. (HE 44/2002 vp, 21.) Rikoskumppanuudesta puhuttaessa voidaan erottaa yhdistetyt rikokset (esimerkiksi ryöstö) sekä tapaukset, joissa yksi tai useampi henkilö tekee rikoksen tunnusmerkistön täyttävän teon. Yhdistetyistä rikoksista esimerkkinä voidaan mainita tapaus, jossa A pahoinpitelee uhrin B:n anastaessa tämän omaisuuden. Nämä teot eivät yksittäin täytä ryöstön tunnusmerkistöä kokonaan, joten tarvitaan säännös rikoskumppanuudesta. Yhdistettyihin rikoksiin voidaan lukea rikokset, joiden toteutustapa perustuu työnjakoon. Tässä täytyy kuitenkin huomioida, että rikoksen voisi suorittaa myös yksittäinen tekijä. Rikoskumppanuuden täytyminen siis vaatii yhteisymmärrystä, joka saavutetaan sanattomasti tai nimenomaisesti, esimerkiksi sopimalla. Yhteisymmärryksen voidaan katsoa syntyvän myös rikoksen toteuttamisen hetkellä ja se rajautuu vain tekoihin, jotka aiotaan toteuttaa. (Frände 2005, 272–273.)

Subjektiiiviseen osuuteen kuuluu siis vaatimus yhteisymmärryksestä, jonka ylitykselle asetettu vaatimus ei ole korkea. Mitä enemmän tutkitaan jonkin teon täytäntöönpanotoimeen osallistuneita henkilöitä ja mitä pidemmälle päästään, sitä haastavampaa on näyttää toteen henkilön tietoisuus tulevasta rikoksesta. Rikollisryhmissä kaikki jäsenet eivät välttämättä tiedä rikoksen kokonaisuutta, eivätkä

ole tietoisia toistensa tekemisistä. Esimerkiksi huumausaineiden levitykseen ja velkojen perintään liittyvät toiminnalliset kokonaisuudet saatetaan erottaa tarkoituksellisesti toisistaan. Velkojen perijänä toimiva henkilö saattaa tietää ryhmän tuovan huumausaineita maahan, mutta hän ei välttämättä tiedä kuka ne maahantuo ja millä tavalla. Vastaavasti huumausaineiden maahantuoja ei välttämättä ole tietoinen siitä, kuka perii velat ja millä tavalla. (Palo 2010, 311–312.)

Tarkoitustahallisuus (*dolus determinatus*) voi liittyä yhteisymmärrykseen. Eli rikoskumppanien yhteisesti suunnitellulla teolla voi olla tavoiteltu seuraus. Sama pätee myös varmuustahallisuuteen (*dolus directus*). Suunniteltu teko voi johtaa rikosoikeudellisesti relevanttiin seuraukseen, vaikka sitä ei tavoiteltaisiin. Seurausta voidaan kuitenkin pitää varmana. Välinpitämättömyystahallisuus (*dolus eventualis*) sen sijaan herättää epäilyksiä. Rikoskumppanuudessa yhteisymmärrykseen voi sisältyä jotain, jota ei tavoitella, mutta kuitenkin katsotaan teon todennäköiseksi seuraukseksi. Yhteisymmärrys ja vastuu voidaan ulottaa koskemaan seurausta, josta kumppanit ovat keskustelleet jo suunnitteluvaiheessa. Tavallisempaa kuitenkin on, että yhteisymmärrys koskee vain tiettyä määrättyä rikosta, eikä muista seurauksista ole keskusteltu esimerkiksi suunnitteluvaiheessa. Tällaisessa tapauksessa jokaisella rikoskumppanilla tulee olla *dolus eventualis*, joka on suhteessa juurikin tiettyyn kiellettyyn seuraukseen. Joten rikoskumppania ei voida tuomita teosta, johon hänen tahallisuutensa ei ylety. (Frände 2005, 274.)

3.2 Teonherruus

Teonherruus tarkoittaa sitä, että tekijällä on mahdollisuus vaikuttaa tapahtumainkulkuun ja sitä kautta lopputulokseen. Voidaan myös ajatella tekijällä olevan toisintoimimisen mahdollisuus. (Sundström 2011, 96, 99.) Teonherruus voi aiheuttaa se, että rikoskumppanuus muodostuu myös sille, joka ei ole toteuttanut rikoksen tunnusmerkistön mukaista tekoa. Teonherruuteen ei kuitenkaan liity seurauksen aiheuttaminen kausaalisesti. Siihen ei liity myöskään vaatimusta siitä, että teon tulisi olla ”sellainen, että rikossuunnitelma ei olisi voitu ilman sitä toteuttaa”. Tästä esimerkkinä mainittakoon tapaus, jossa murtaudutaan kaukana

sijaitsevaan rakennukseen. Kuljettajana ja vartijana toiminut henkilö voidaan tuomita rikoksentekijänä, vaikka vartiointia ei olisi tarvittu ja murtautuja itse olisi toiminut auton kuljettajana. Kuinka voidaan arvioida sitä, riittääkö jokin tietty toiminta perustamaan teonherruuden? Tämä jääkin tuomioistuinten ratkaistavaksi. (Frände 2005, 275.)

Tuomioistuinten täytyy arvioida tilannetta kokonaisvaltaisesti ja punnittava osallisten osuuksia teon suorittamisessa. Rikoksumppanuus voi perustua vain, jos jokaisen osallisen toiminta on tarpeeksi merkittävä rikoksen lopputuloksen kannalta. Rikokseen johtanut tapahtumankulku ja tekijöiden osallisuus on määriteltävä kokonaisarviointilla. Kokonaisarvioinnissa yhtenä tärkeänä seikkana voidaan pitää sitä, että henkilö on ollut rikospaikalla rikoksen tekohetkellä ja tehnyt siellä rikoksen toteuttamisen kannalta riittävän merkityksellisen teon. Voidaan ajatella, että rikoksen tekeminen yksin on haastavampaa mitä rikoksen tekeminen yhdessä toisen kanssa. Teonherruudessa on huomioitava, että paikallaolo ja yhteisymmärrys rikoksesta eivät perusta teonherruutta automaattisesti. Teonherruuteen vaaditaan jotain rikoksen aikana tapahtuvaa, esimerkiksi kuljettamista rikospaikalle. Arvioinnissa tulee huomioida myös subjektiiviset seikat, joihin lukeutuu muun muassa tekijöiden intressit rikokseen. Tässä tulee huomioida, että jos tekijän osallisuus on ollut vähäistä, mutta joka saa rikoshyötyä, on hänet tuomitava avunantajana rikokseen. (Frände 2005, 275–276.)

3.3 Rajanveto rikoksumppanuuden ja avunannon välille

Yhteisymmärrykseen liittyvä tahallisuuden arviointi aiheuttaa ongelmia. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kolme miestä pahoinpitelee A:ta, minkä seurauksena A:lle aiheutuu useita kallonmurtumia, pahoinpitelijät tuomitaan yhteisymmärryksessä ja heidän tahallisuutensa ulottuu tapon yritykseen. Samaisella hetkellä tapahtumapaikalla on ollut kaksi naista, jotka ovat aiemmin pahoinpidelleet A:n puolisoa B:tä. B:n pahoinpidelyään he ovat siirtyneet pahoinpitelemään A:ta, jonka jälkeen he ovat siirtyneet takaisin pahoinpitelemään B:tä. Miehet ovat jatkaneet A:n pahoinpitelyä. On huomioitavaa, että on riidatonta naisten syyllistyneen kahteen

pahoinpitelyyn, sekä A:n että B:n. On kuitenkin tulkinnanvaraista, voidaanko naisten katsoa syyllistyneen rikoskumppaneina törkeään pahoinpitelyyn tai avunantoon törkeään pahoinpitelyyn. Avunanto tulisi kyseeseen silloin, jos naisten katsottaisiin edistäneen pahempien vammojen aikaansaamista. Eli toisin sanoen naiset ovat toiminnallaan murtaneet uhrin vastarinnan, minkä seurauksena miehet ovat päässeet pahoinpitelemään A:n vieläkin pahemmin. Tässä on huomiotava, että naisten vastuu edellyttää, että heidän tahallisuutensa ulottuu vaikean vamman aiheuttamiseen asti. Tässä tapauksessa rikoskumppanuus voidaan pitää poissuljettuna, sillä naisten menettelyä tilanteessa ei voida pitää kokonaisuutena arvioiden tarpeeksi merkittävänä vammojen tuottamisen näkökulmasta. Koska naisten tahallisuutta on hankala näyttää toteen, on myös rikosoikeudellinen vastuu tapon yrityksestä ja avunannosta tapon yritykseen poissuljettu. (Tapani & Tolvanen 2013, 417–418.)

Kuten edellisestä esimerkistä voidaan todeta, on rajanveto rikoskumppanuuden ja avunannon välillä haastavaa. Edellisessä tapauksessa miesten osallisuus pahoinpitelyyn on ollut samansuuruista, eli heidät voidaan tuomita rikoskumppaneina. Tapahtumapaikalla olleiden naisten osallisuus pahoinpitelyyn on riidatonta, mutta epäselvää on, kuinka kauas heidän vastuunsa ulottuu. Mikäli naiset olisivat yhdessä miesten kanssa pahoinpidelleet A:ta alusta asti, olisi naiset voitu tuomita teosta rikoskumppaneina.

Itä-Suomen hovioikeus 14.6.2017 R 16/1300

A meni B:n kanssa C:n asunnolle selvittämään aiemmin tapahtunutta pahoinpitelyä. C oli A:n ja B:n lähdön jälkeen lähettänyt uhkailevia viestejä B:lle. Viestittelyn seurauksena A ja B menivät uudelleen C:n luokse. B löi C:tä useita kertoja aiheuttaen C:lle hengenvaarallisen tilan. B:n katsottiin syyllistyneen törkeään pahoinpitelyyn. A oli tappelun alkuvaiheessa riuhtunut pesäpallomailan C:n hallusta, samalla kun C oli B:n niskalenkkiotteessa. Tämän jälkeen A oli poistunut tilanteesta. Kysymys oli siitä, oliko A syyllistynyt tekijäkumppaniksi vai avunantajaksi. Käräjäoikeus tuomitsi A:n ja B:n syyllistyneen yhdessä törkeään pahoinpitelyyn. A ja B vaativat syytteiden hylkäämistä muun muassa tekijäkumppanuuden osalta. A:n mukaan hänen menettelynsä ei täyttänyt tekijäkumppanuutta törkeään pahoinpitelyyn. Hovioikeuden tekemän selvityksen mukaan A:n osallisuus tappeluun

jäi epäselväksi eikä A:n ja B:n välille katsottu syntyneen yhteisymmärrystä, jota tekijäkumppanuus vaatii. Hovioikeus muutti A:n tuomion siltä osin, että hänen katsottiin syyllistyneen vain tappeluun osallistumiseen, ei B:n tekijäkumppaniksi.

Edellä oleva hovioikeuden antama ennakkotapaus selventää hyvin sitä, miten yhteisymmärrys erottaa avunannon ja tekijäkumppanuuden toisistaan. A:ta ei kuitenkaan tuomittu avunannosta, sillä hovioikeus katsoi selvitetyn, ettei syytteelle löytynyt tarpeeksi perusteita. Syytteelle tekijäkumppanuudesta ei myöskään löytynyt tarpeeksi perusteita. A:n katsottiin menettelyllään vain osallistuneen tappeluun. Tapauksessa tulee esiin se, miten toisin toimimalla tuomion lopputulos olisi voinut olla erilainen. Mikäli hovioikeus olisi katsonut selvitetyn, että A:n ja B:n välille on syntynyt pahoinpitelyn tekohetkellä yhteisymmärrys, olisi A voitu tuomita B:n tekijäkumppanina törkeästä pahoinpitelystä.

Rajanveto rikoskumppanuuden ja avunannon välillä edellyttää tuomioistuimen arviointia kokonaisuutena ja huolellista punnintaa rikokseen osallisten osuuksien välillä. Esimerkiksi B pyytää alkoholia A:lta, joka lupaa hankkia sitä. A käy yhdessä C:n kanssa ostamassa alkoholia B:lle, jolla ei kuitenkaan ole rahaa. A pakottaa B:n antamaan pankkikorttinsa A:lle, joka ei kuitenkaan saa B:n kortilla nostettua rahaa. A hermostuu B:lle ja aloittaa tämän pahoinpitelyn. Lopulta C kuljettaa A:n kotiin ja B:n D:n luokse, missä myös E on. Tämä johtaa siihen, että sekä D että E alkavat pahoinpitelämään B:tä C:n seurattessa tapahtumia sivusta. D ja E saavat hankittua B:lta tämän pankkikortin tunnusluvun, ja he käyvät nostamassa tämän tililtä 200 euroa. A saa summasta 100 euroa, C 50 euroa ja loput 50 euroa menevät D:lle ja E:lle. A on ollut tietoinen tapahtumista koko ajan, sillä hän on ollut puhelinyhteydessä C:n kanssa. Rikosoikeudellisesti vastuun jakautuminen menee niin, että A, C, D ja E on tuomittava (törkeästä) ryöstöstä. Koska C on ollut mukana tapahtumissa koko ajan ja osallistunut aktiivisesti toimintaan, myös hänet tuomitaan osallisena ryöstöön. A:n menettelyä voidaan pitää kokonaisuuden kannalta merkityksellisenä, sillä hän on ollut aktiivinen osallistuessaan tapahtumiin puhelimen välityksellä. Hän on myös pahoinpidellyt B:n. (Tapani & Tolvanen 2013, 421–422.)

Edellä mainitussa tapauksessa vastuun jakautuminen olisi voinut olla toisenlainen, jos esimerkiksi C olisi pelkästään kuljettanut A:n ja B:n tapahtumapaikalle ja jättänyt heidät sinne. C olisi voitu tuomita pelkästään avunannosta rikokseen, eikä tekijänä. Tämä tietenkin olisi edellyttänyt, ettei C olisi saanut jaetuista rahoista mitään eikä hän olisi ollut puhelinyhteydessä A:n kanssa. A, D ja E olisi tuomittu ryöstöstä. Tässä tapauksessa rajanveto avunannon ja rikoskumppanuuden välille ei ole niin epäselvä kuin aiemmassa tapauksessa. Sekä A, C, D että E ovat toteuttaneet ryöstön yhdessä ja heidän osallisuutensa tapahtumiin on ollut niin merkittävää, että heidät voitiin tuomita rikoskumppaneina.

Suomessa käytössä olevassa järjestelmässä on tapahtunut liukumaa kohti yhteis- ja erillisvastuun keskipistettä. Tämä on seurausta tekijävastuun aineelliseksi objektiivisesta määrittelytavasta, joka on vakiintunut käytäntö. Aiemmin avunannosta tuomittuja voidaan nykyjärjestelmän avulla katsoa tekijäkumppaneiksi. Tästä seurauksena yllytyksen ja avunannon käyttöalat ovat kaventuneet suhteessa tekijävastuuseen. Kyseinen ajattelutapa tulee esille Helsingin käräjäoikeuden tuomiossa: ”Helsingin käräjäoikeus totesi tuomiossaan, että melko vähäinkin osallisuusaste ryhmän tehtävänjaon perusteella voidaan lukea vastaajan syyksi huumausainerikoksena. Kunkin tekijäkumppanin osallisuuden aste otetaan huomioon teon törkeyttä arvioitaessa ja rangaistusta mitattaessa.”. (Palo 2010, 304.)

3.4 Rikoskumppanuus osallisuusmuotona

Vanhasen mukaan tarkasteltaessa jotakin osallisuusmuotoa, ei voida unohtaa sen systeemyhteyttä. Eli rikoskumppanuutta tarkasteltaessa ei voida täysin unohtaa sen normiympäristöön kuuluvia muita osallisuusmuotoja. Rikoskumppanuuden ja avunannon määrittäminen palvelee näiden hahmottelua sen vuoksi, etteivät osallisuusmuodot voi olla päällekkäin, vaan ne ovat toisiaan tangeeraavia. Toisin sanoen tarkastelun kohteena oleva tekomentti voi täyttää vain yhden osallisuusmuodon tunnusmerkit kerrallaan. Osallisuusmuotoina mainitaan yleensä rikoksen tekemisen yhteydessä avunanto ja yllytys. Rikoksen tekemisen

muotoina tekijätoimi, rikoskumppanuus sekä välillinen tekeminen. (Vanhanen 2004, 10.)

Vanhasen mukaan rikoslain tunnusmerkistössä mainitaan kaksi keskeistä rikoskumppanuuden vastuuedellytystä, joita ovat yhdessä tekeminen (subjektiivinen vaatimus) ja täytäntöönpanoon osallistuminen (objektiivinen vaatimus). On syytä huomioida, että rikoskumppanuus on mahdollista vain tahallisten rikosten kohdalla. Rikoskumppanuusvastuun katsotaan perustuvan siihen, että kaksi tai useampi tekee rikoksen. Oikeuskirjallisuudessa tämä on tulkittu niin, että henkilö suorittaa rikoksen täytäntöönpanotoimen kokonaan, osallistuu siihen tai ainakin kokonaisuus yhteisestä rikoksesta on tarpeeksi suuri. Tekijäkumppanin toiminnalla tulee olla merkitystä rikossuunnitelman toteuttamisessa (objektiivinen vaatimus). Rikoskumppanin ei kuitenkaan tarvitse yksin panna rikosta täytäntöön, teko-osuuden on kuitenkin oltava merkittävämpi kuin avunantajalta vaadittava osuus. Objektiivisen vaatimuksen voi täyttää passiivisesti tai aktiivisesti, eli joko tekemällä tai laiminlyömällä jonkin teon. Tekeminen taas voi olla joko fyysistä tai psyykkistä. (Vanhanen 2004, 18–19.)

Vanhasen mukaan rikoskumppanuuden subjektiivinen vaatimus edellyttää sen, että rikoskumppaneiden välillä vallitsee yhteisymmärrys siitä mitä ollaan tekemässä. Yhteisymmärrys voi syntyä kirjallisesti, suullisesti tai konkludenttisesti. Rikoskumppanit voivat tulla tuomituiksi yhteisymmärryksen puitteissa eri rikoksista, esimerkiksi toinen pahoinpitelystä ja toinen taposta. Huomioitavaa on myös, että yhteisymmärryksen tulee vallita kaikkien rikoksen tekijäkumppaneiden välillä. Sen tulee olla kaikenpuolista, eli rikoskumppanin tulee olla tietoinen muiden tekijäkumppaneiden aikomuksista rikoksen suhteen. Rikoskumppanin tulee ymmärtää, että myös toisilla kumppaneilla on vakavasti otettava tekovalmius, eli kansatoimijat ovat tasaveroisia rikoshankkeen toteuttajia. Kun taas asiaa mietitään ajallisesti, yhteisymmärryksen rikoksen teon suhteen tulee syntyä viimeistään rikoksen täytäntöönpanon hetkellä. Täytäntöönpanovaihe alkaa, kun joku rikosentekijöistä ryhtyy ensimmäiseen tekomenttiin, mikä johtaa lopulta suunniteltuun rikokseen. On huomioitava, ettei rikoksen jälkikäteinen siunaaminen tai hyväksyntä synnytä osallisuutta rikoskumppanuudesta. (Vanhanen 2004, 20.)

4 Rikoskumppanien vastuun jakautuminen

4.1 Mitkä tekijät vaikuttavat vastuun arviointiin?

Rikoslaki (39/1889) jakautuu yleiseen osaan ja erityiseen osaan. Rikoslain yleinen osaa sisältää kaikkia rikoksia koskevia yhteisiä säännöksiä, joihin kuuluvat muun muassa rikoslain soveltamista koskevat yleiset periaatteet, seuraamukset ja vastuun edellytykset. Myös osallisuutta, yritystä ja vanhentumista koskevat säännökset kuuluvat rikoslain yleiseen osaan, joka kattaa luvut 1–10. Erityinen osa taas kattaa luvut 11–50, joihin myös rikoskumppanuus lukeutuu. Erityiseen osaan kuuluvat yksittäisiä rikoksia koskevia normeja ja niiden tulkintaa koskevia käytäntöjä. (HE 44/2002 vp, 7.)

KKO 2001:43

Kysymys oli rikoskumppanuudesta ja vastuun jakautumisesta rikoksenteijöiden kesken. Syytteissä ei ollut mainittu B:n tehneen yhdessä A:n kanssa X:lle ruumiinvammoja, joiden seurauksena tämä oli menehtynyt. Tästä syystä B:tä ei saanut tuomita tekijäkumppanina. Syyttäjä vaati A:lle rangaistusta törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta, B:lle puolestaan törkeästä pahoinpitelystä. Käräjäoikeus tuomitsi A:n syytteiden mukaan ja B:n pahoinpitelystä. Hovioikeus totesi, että X:ää oli pahoinpidelty, mutta kuolettavan vamman tekijästä ei ollut varmuutta. Hovioikeuden mukaan A:n ja B:n osallisuutta kuolemaan olisi pidettävä samanveroisena. Hovioikeus tuomitsi myös B:n törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta.

Korkeimman oikeuden mukaan alemmissa oikeusasteissa esitetyt syytteet eivät ole perustuneet rikoslain 5 luvun 1 §:ssä mainittuun yhdessä tekemiseen. X:n oikeudenomistajat ovat hovioikeudessa vaatineet, että B tuomittaisiin törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta. Toisaalta X:n oikeudenomistajien valituksessa mainitaan, että ”jompikumpi” tai ”molemmat yhdessä” olisivat aiheuttaneet X:n kuoleman. Myöhemmin X:n oikeudenomistajat päätyvätkin siihen, että A:n syyksi luettaisiin heitteillepano tai pelastustoimen laiminlyönti. Korkein oikeus katsoo, että valituksen

kohdassa ”molemmat yhdessä” kysymys on sellaisesta seikasta, joka ei itsessään liity rangaistusvaatimuksen perusteluun. Korkein oikeus toteaa, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 3 §:n mukaan henkilö voidaan tuomita vain teosta, josta hänelle vaaditaan rangaistusta. Tässä teolla tarkoitetaan vain syytteessä mainittua tekoa. Tämä tunnetaan nimellä syytesidonnaisuus. Korkein oikeus kumoaa hovioikeuden tuomion B:n osalta ja pitää käräjäoikeuden tuomion voimassa. Eli B:n syyksi luetaan vain pahoinpitely.

Edellä oleva korkeimman oikeuden ennakkotapaus on hyvä esimerkki siitä, ettei henkilöä voida tuomita mistään, mitä syytteissä ei ole vaadittu. Tapaus olisi saattanut saada toisenlaisen lopputuloksen, jos jo käräjäoikeuden syytteissä olisi vaadittu myös B:n tuomitsemista törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta. Kuten hovioikeus totesi, on epäselvää kumman, A:n vai B:n, kohdistamasta pahoinpitelystä aiheutui kuolettava isku. Toisaalta tapauksen virallinen syyttäjä tai X:n oikeudenomistajat olisivat voineet vaatia hovioikeuteen antamassaan valituksessa B:n tuomitsemista edellä mainituin tavoin. Sen sijaan X:n oikeudenomistajat vaativat, että ”jompikumpi” tai ”molemmat yhdessä” olisivat aiheuttaneet X:n kuoleman. Tapaus ei sinällään ole epäselvä, mutta juurikin syytteissä olevat vaateet aiheuttavat epäselvyyttä ja hankaluutta siihen, mistä kukakin voidaan tuomita. Voidaankin miettiä, saiko B lievemmän tuomion sen takia, että syytteissä ei ollut vaadittu tämän tuomitsemista törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta. Tai olisiko jo alkuperäisissä käräjäoikeuden syytteissä tullut vedota tekijäkumppanuuteen ja vaatia rangaistusta sen perusteella sekä A:lle että B:lle.

KKO 2017:88

Kyse oli dopingrikoksista. C oli yhdessä avopuolionsa kanssa pitänyt hallussaan 478 grammaa marihuanaa. C katsottiin puolionsa tekijäkumppaniksi, sillä marihuanaa oli säilytetty heidän yhteisessä kodissaan, joten C:n on täytynyt hyväksyä marihuanan säilyttäminen heidän kodissaan. Sekä Helsingin käräjäoikeus että hovioikeus tulivat samaan lopputulokseen. Helsingin käräjäoikeus tuomitsi C:n huumausainerikoksesta ehdolliseen vankeusrangaistukseen, jonka pituudeksi määräytyi kolme kuukautta. C valitti

päätöksestä edelleen korkeimpaan oikeuteen ja vaati, että syyte huumausainerikoksesta hylättäisiin. Syyttäjä oli myös hylkäämisen kannalla.

Korkein oikeus toteaa, että jo käräjäoikeus on katsonut C:n täytyneen yhdessä asumisen aikana hyväksyä se, että hänen ja avopuolionsa yhteisessä kodissa säilytettiin suuri määrä marihuanaa. Avopuolison mukaan C:llä ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä huumausaineen säilyttämisen kanssa. Korkein oikeus toteaa, että rikoslain 5 luvun 3 §:n mukaan kahden tai useamman tehdessä tahallisen rikokseen, rangaistaan kutakin rikoksen tekijänä. Ja niin ikään huumausainelain 8 §:n mukaan ”se, joka on saanut haltuunsa huumausainetta olematta sen hallussapitoon oikeutettu, on velvollinen luovuttamaan sen viipymättä poliisille taikka tull- tai rajavartiolaitosviranomaiselle.”.

Myös korkein oikeus katsoo tuomiossaan, että huomioiden huumausaineen säilytysajan pituuden ja säilytykseen käytetyt tilat, on C:n täytynyt olla tietoinen huumausaineen säilyttämisestä avopuolionsa kanssa yhteisessä kodissa. Korkein oikeus katsoo, että puolison huumausaineen säilyttämisen salliminen yhteisessä kodissa tarkoittaa rikoslain 50 luvun 1 §:n 5 kohdassa mainittua huumausaineen hallussapitoa. Toisaalta korkein oikeus katsoo, ettei teko tarkoita rikoslain 5 luvun 3 §:ssä tarkoitettua osallistumista rikokseen. Se toteaa, että vaikka yhteisymmärrys rikoksesta voi syntyä myös rikoksentekohetkellä, ei huumausaineen säilyttämisen salliminen yhteisessä kodissa tarkoita yhteisymmärryksen syntymistä rangaistavista teoista, joihin toinen puoliso mahdollisesti syyllistyy. Näiden syiden perusteella korkein oikeus katsoo, ettei C ole syyllistynyt tekijäkumppanuuden perusteella huumausainerikokseen. C:n syyte hylättiin.

Sekä käräjäoikeus että hovioikeus olivat sitä mieltä, että C olisi tuomittava tekijäkumppanuuden perusteella. Korkein oikeus kuitenkin hylkäsi syytteet C:n osalta. Toisaalta voidaan ajatella tekijäkumppanuuden täyttyvän, koska C on menetteilyllään hyväksynyt huumausaineen säilyttämisen avopuolionsa kanssa yhteisissä tiloissa. C:llä olisi ollut mahdollisuus ilmiantaa puolionsa kertomalla kodissaan olevista huumausaineista esimerkiksi poliisille, mitä hän ei kuitenkaan ollut tehnyt. Toisaalta C oli koko ajan kiistänyt olleensa osallisena huumausaineiden säilyttämiseen, minkä myös hänen avopuolionsa vahvisti. Mutta kuten korkein

oikeus toteaa, ei huumausaineen säilyttämisen hyväksyminen aiheuta tekijäkumppanuutta huumausainerikokseen. Voidaankin vain arvailla, olisiko tapauksen lopputulos ollut toisenlainen, jos myös C olisi osallistunut todistettavasti esimerkiksi huumausaineiden säilömiseen.

Vanhasen mukaan useimmat rikoslain (39/1889) rikostunnusmerkistöt on laadittu niin, että niissä käsitellään vain yhtä henkilöä rikoksentekijänä. Useamman henkilön osallistuessa rikoksentekoon, on tuomioistuimen ratkaistava, mikä heidän osallisuutensa rikokseen on ollut. Eli kuinka rikosoikeudellinen vastuu jakautuu rikoksentekijöiden kesken. (Vanhanen 2004, 27.) Useamman kuin yhden henkilön osallistuessa jonkin rikoksen tekoon, on syytä miettiä kunkin tekijän vastuusemaa. Voidaan esimerkiksi erotella kunkin tekijän osallisuusmuoto. Lähtökohdina on päätekijä ja muut osalliset. Voidaan myös ajatella, että kaikkia rikokseen osallisia pidetään samanarvoisina tekijöinä. (Palo 2010, 302.)

Voimassa oleva rikosoikeus mahdollistaa kokonaisuuden rikoksen tapahtumien osalta. Osallisuusasemassa huomioon otettavana olosuhteena voidaan pitää sitä, että rikos on tehty osana rikollisryhmää. Kokonaisarviointissa huomioon voidaan ottaa tekijän panos täytäntöönpanotoimen suunnittelussa ja loppuvaiheessa, vaikka teko täytäntöönpanohetkellä olisi jäänyt vähäiseksi. Olennaista onkin, että tekijän kokonaispanos rikossuunnittelussa muodostuu riittävän suureksi tekijäkumppanuuden kannalta. Esimerkiksi jos henkilöt suorittavat yhteisen rikossuunnitelman pohjalta oman osuutensa, joista yhteenlaskettuna muodostuu kokonaisuus, kyseessä on tekijäkumppanuus. Tekijävastuu tulee avunantoa herkemmin esille varsinkin rikollisryhmissä, joissa toiminta on suunnitelmallista ja työnjakoon perustuvaa. (Palo 2010, 318–319.)

Vaikka rikossäännökset kirjoitetaan niin, että tekijänä pidetään yhtä henkilöä, liittyy usein rikoksiin useiden henkilöiden yhteistoimintaa. Jako osallisten välille voidaan tehdä yhtenäisvastuuperiaatteen tai osallisten erillisvastuun avulla. Yhtenäisvastuuperiaate tarkoittaa sitä, että jokainen rikokseen toiminnallaan myötävaikuttanut tuomitaan tekijänä. Tällöin osallisten toiminnassa olevat erot rikoksen suunnittelussa tai tekohetkellä otetaan huomioon rangaistuksia määritet-

täessä. Sen sijaan erillisvastuu tarkoittaa sitä, että siinä tehdään ero tekijä vastuun ja varsinaisen osallisuusvastuun välille. (Tapani & Tolvanen 2004, 87.) Yhtenäisvastuujärjestelmän avulla voidaan vähentää erillisvastuussa osallisuusmuotojen välille aiheutuvia ongelmia. Yhtenäisvastuujärjestelmä on joustava, koska siinä osallisuusmuotojen välille ei muodostu epätarkoituksenmukaisia katvealueita. Ryhmän jäsenten tekoja ei voida arvioida irrallisena toisistaan, koska jokaisella teolla on ollut merkitystä seurauksen syntymiseen. Osallisuus ei voi olla rangaistavaa, jos ketään ei voida jostain syystä tuomita itse pääteosta. Avunannon ja tekijäkumppanuuden välinen moitittavuus ei tule esille yhtenäisvastuussa. Vastuu voi muodostua yhtenäisperiaatteessa laajaksi ja vastuuperiaatteet muodostua epäselväksi. (Palo 2010, 304.)

Suomessa on käytössä erillisvastuujärjestelmä. Tekijä vastuuseen kuuluu välitön (varsinainen) yksin tekeminen, rikoskumppanuus ja välillinen tekeminen. Varsinaiseen osallisuuteen kuuluu yllytys ja avunanto. Erillisvastuujärjestelmän omakuttua on kyettävä vahvistamaan perusteet, joiden nojalla ero eri osallisuusmuotojen välille tehdään. Tässä voidaan käyttää apuna erilaisia teorioita. Jako osallisuusteorioiden välillä on subjektiiviset teoriat ja objektiiviset teoriat. Subjektiivisissa teorioissa huomio kiinnitetään henkilöiden suhtautumiseen, tarkoituksiin sekä asennoitumiseen. Objektiivisissa teorioissa huomio kiinnitetään ulkoisiin seikkoihin. Itse teonkuvaukseen kytkeytyy muodollisobjektiivinen teoria, jonka mukaan tekijänä voi olla vain se, joka täyttää omalla toiminnallaan kaikki teonkuvauksen olennaiset tunnusmerkit. Kompromissina muodollisobjektiivisten ja subjektiivisten teorioiden välillä toimii aineellisobjektiiviset teoriat, jotka omaa näkemys yhteisestä päätöksestä subjektiivisten teorioiden tavalla. Aineellisobjektiivilla teorioilla on yhteistä objektiivisten teorioiden kanssa se, että osallisten tekojen merkitystä painotetaan myös sisällöllisesti. (Tapani & Tolvanen 2004, 87.)

Vaikka voimassa olevan osallisuuden määrittelytapa yhdistää molempia, sekä objektiivisia että subjektiivisia elementtejä, vaatii se myös objektiivisen osuuden olemassa oloa. Common law -oikeudelle on ominaista, että se perustuu subjektiivisiin elementteihin. Eli esimerkiksi kaikki ryhmän jäsenet vastaavat yhden jä-

senen tekemästä rikoksesta, eikä näin ollen tekijän henkilökohtaista osallistumista rikokseen vaadita. Kyse on siis vastuun laajuudesta ja ulottuvuudesta tekijöiden kesken. Vastuun kokonaismäärää eikä mahdollisten tekijöiden määrää ole rajattu. Vastuu kohdistetaan kaikkiin tekijöihin, eikä vain jaeta mahdollisten tekijöiden kesken. (Palo 2010, 317–318.)

Erillisvastuujärjestelmässä osallisten rikosoikeudellinen vastuu on sidoksissa rikoksen päätekijän teon rangaistavuuteen. Tässä yhteydessä voidaan puhua aksessorisuudesta, joka merkitsee sitä, että osallisten rankaiseminen edellyttää päätekijän rankaisemista samasta teosta. Tämä tarkoittaa sitä, että jos päätekijä jostain syystä välttää vastuun, myös muut osalliset välttäisivät vastuun. Oikeusturvan näkökulmasta tällainen aksessorivaatimus on ongelmallinen, joten sitä on lievennetty. Ulkoisten havainnointiseikkojen perusteella yllyttäjä ja avunantaja voivat päätellä millaiseen tekoon se ovat yllyttämässä tai antamassa apua. Näin ollen päätekijän subjektiiviset motiivit eivät vaikuta osallisten vastuuseen. (Tapani & Tolvanen 2004, 87.)

Todistettavuus on ongelmana rikosvastuun yleisten elementtien osalta, koska joissakin tapauksissa on lähes mahdotonta näyttää toteen rikoksen suunnitelmallisuus. Vaikka nykyisin salaisten pakkokeinojen käyttö on mahdollista, on silti haastavaa tallentaa muun muassa rikollisryhmien keskustelua, joissa sovitaan rikoksen tekemisestä. Joissakin tapauksissa videotallenteesta on ollut mahdollista havaita sellaisia eleitä ja liikkeitä, jotka osoittavat tekijöiden toimivan yhteisen suunnitelman pohjalta. Salaisten pakkokeinojen lisäksi ei ole olemassa keinoja, jolla esimerkiksi suunnitelmallisuus ja keskinäinen yhteisymmärrys voitaisiin näyttää toteen. Tapahtumainkulun avulla joudutaan päättelemään, ja ehkä jopa arvaamaan, mikä asiointi on ollut. Olettamaa yhteisymmärryksestä luovat ennen kaikkea toiminta osallisena rikollisryhmää, jossa henkilöt ovat voineet tuntea toisensa jo pidemmän aikaa. Myös aikaisemmalla rikollisuudella on merkitystä yhteisymmärryksen olettamaan. Haastetta tuo se, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustana toimii näytön esittäminen. Liiallinen asiantuntijatodisteluihin tukeutuminen ja yleisiin rikollistilannekuviin tunkeutuminen on ongelmallista, jos niillä pyritään kiertämään todisteluvaikeuksia. Näitä ei kuitenkaan voida pitää todisteina tai kiistää oikeudenkäynnissä. (Palo 2010, 315–316.)

4.2 Välillinen tekeminen

Rikoslain (39/1889) 5 luvun 4 §:n mukaan välillisessä tekemisessä tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena syyntakeetonta henkilöä tai henkilöä, jota ei voida tahallisuuden puuttumisen takia rangaista. Välillisellä tekemisellä viitataan tilanteeseen, jossa rikos tehdään esimerkiksi toisen henkilön syyntakeettomuutta hyväksikäyttäen. Vastuu jakaantuu välittömään tekijään (hyväksikäytetty) ja välilliseen tekijään (hyväksikäyttäjä). Kuitenkin vain välillinen tekijä joutuu vastuuseen ja välitön tekijä vapautuu vastuusta. Aikaisemmin välillisessä tekemisessä noudatettavat vastuusäännöt ovat perustuneet muun muassa käytännössä vakiintuneisiin perusteisiin, mutta hallituksen esityksessä ehdotetaan, että asiasta säädettäisiin myös rikoslaissa. (HE 44/2002 vp, 21)

Hallituksen esityksen mukaan ”tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä”. Konstruktiio huolehtii, ettei rikoksen päätekijän vastuun puuttuminen koidu hyväksikäyttäjän eduksi. Välillinen tekeminen on yhteydessä muun muassa tapaan ymmärtää osallisuuden kohde. Mikäli kohteelta edellytetään syyllisyyttä ja, jos esimerkiksi avunantaminen vain syyllisyyttä osoittavaan tekoon olisi rangaistavaa, tekijän syyllisyyden tunteen puuttuminen johtaisi vastuusta vapautumiseen. Koska tarjolla on välillisen tekemisen konstruktiio, ei näin tapahdu. Sekä välillisen tekijän että tekijän vastuu on lähtökohtaisesti samalla tasolla. (HE 44/2002 vp, 21–22, 148.)

Turun hovioikeus 4.3.2013 R 12/1185

B oli käyttänyt kehitysvammaista A:ta välikappaleenaan rikoksissa. B oli erehdyttänyt A:n lisäksi 29 muuta asianomistajaa hankkiakseen itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä. Erehdyttäminen oli tapahtunut monilla eri tekotavoilla. B oli saanut A:n avaamaan liittymäsopimuksen, jonka myötä B sai siihen kuuluvan matkapuhelimen. Laskut rikoksesta jäivät A:n maksettaviksi. B oli A:n tietoja käyttämällä tilannut tavaroita, jotka oli myynyt eteenpäin. Laskut jäivät A:n maksettaviksi. B oli menetellyt vastaavasti

myös pelikoneen ja pikalainojen osalta. B kiisti syyllisyytensä. Käräjäoikeus katsoi selvitettyksi, että A oli helposti taivuteltavissa, mutta syyntakeetomuudesta oli epäselvyyttä. Käräjäoikeus katsoi, ettei B ollut käyttänyt A:ta välikappaleenaan rikoksissa, vaan A:n katsottiin itse tehneen tilaukset. Hovioikeudessa esitetyn lääkärintodistuksen mukaan A:n katsottiin ymmärtävän tekojensa seuraukset, mutta ei lopullisia seurauksia. A ei kyennyt hallitsemaan taloudellisia asioitaan. B:n katsottiin olleen tietoinen siitä, ettei A kykene huolehtimaan itsenäisesti taloudellisista asioistaan. Tästä syystä B:n katsottiin tehneen rikokset käyttäen A:ta välikappaleenaan. Rikokset osoittivat suunnitelmallisuutta, koska ne oli tehty lyhyen ajan sisällä. B:n katsottiin syyllistyneen törkeään petokseen.

Edellä kuvatussa Turun hovioikeuden antamassa tapauksessa käy hyvin ilmi, kuinka syyntakeetonta henkilöä voi käyttää hyväksi rikoksissa. Käräjäoikeuden mukaan A ei ollut tekohetkellä syyntakeeton, mutta hovioikeus tulkitsi asian toisin. Hovioikeuden mukaan B oli käyttänyt A:ta välikappaleenaan petoksissa. A:n katsottiin olleen kykenemätön huolehtimaan itsenäisesti taloudellisista asioistaan. Olisiko B välttänyt vastuunsa, jos muutosta käräjäoikeuden tuomioon ei olisi haettu hovioikeudesta? Tuomioistuinten antamat tuomiot poikkesivat toisistaan suurilta osin. Suurin syy tähän lienee se, että käräjäoikeus katsoi A:n syyntakeiseksi, joten A:n katsottiin ymmärtäneen tekojensa seuraukset.

Välillisellä tekemisellä tarkoitetaan siis tilanteita, joissa henkilö tekee tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleenaan henkilöä, joka ei ole rikosoikeudellisesti vastuussa rikoksen tunnusmerkistön täyttävästä teosta. Välikappaleena käytetty henkilö voi olla syyntakeeton tai häneen soveltuu jokin muu vastuuvapausperuste. Välillisen tekemisen terminologiassa toisistaan erotetaan välillinen ja välitön tekeminen sekä tekijä. Välillinen tekeminen on rikoksen tekemisen muoto ja rikoksen tekijän vastuu arvioidaankin tekijävastuun mukaan. Rikosoikeudellisen vastuun puute muodostaa välillisen tekemisen tyyppitapauksen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa A yllyttää 14-vuotiaan B:n pahoinpitelemään C:n, rangaistaan A välillisenä tekijänä, koska välitön tekijä B ei ole rikosoikeudellisesti vastuussa teostaan ikänsä takia. Mikäli henkilö käyttää esimerkiksi mielisairauden perusteella syyntakeetonta henkilöä rikoksen tekemisessä, syyllistyy hän rikokseen vä-

lillisenä tekijänä. Alentuneesti syyntakeisen taivuttaminen rikokseen ei kuitenkaan muodosta välillistä tekemistä. Alentuneesti syyntakeisen rikoksen tekemiseen taivuttanut henkilö tuomitaan yllyttäjänä. (Tapani & Tolvanen 2013, 424–425.)

Välillisessä tekemisessä sääntelyn tarve liittyy tarpeeseen huolehtia siitä, että rikoksen päätekijän vastuun täyttymisessä oleva puute ei koidu häntä hyväksikäytävän eduksi. Sääntelyn tarve ja rakenne ovat siis riippuvaisia osallisuusvastuuseen liittyvästä aksessorisuuden vaatimuksesta. Tämä tarkoittaa osallisuusvastuun liitännäisyyttä päätekoon nähden. Aksessorisuus tarkoittaa myös osallisuusteon rangaistavuuden kytkemistä pääteon rangaistavuuteen, mikä ilmenee esimerkiksi yllyttäjän vastuussa. Eli jos A yllyttää B:tä surmaamaan C:n, mutta B ei kuitenkaan toteuta surmaamistekoa, ei yllytysvastuu voi tulla kysymykseen. Välillisessä tekemisessä ankarasti tulkittu aksessorisuusvaatimus ilman asiaa koskevaa erityissäännöstä tarkoittaa, ettei välillistä tekijää voitaisi rangaista, sillä välittömällä tekijällä on puute rikosvastuun edellytyksissä. Helpommin tämä tulee ymmärretyksi esimerkin kautta. Eli jos A käyttää 14-vuotiasta B:tä anastusrikoksen tekijänä, ei A:ta voida tuomita ilman välillistä tekemistä koskevaa konstruktiota tuomita, koska aksessorisuusvaatimus on tiukasti tulkittu. (Melander 2016, 305.)

On huomioitavaa, että välittömältä tekijältä voi puuttua tahallisuus, jota välillinen tekijä käyttää hyväkseen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa A antaa B:lle myrkkyä kertoen sen olevan lääkettä, jota pitää antaa C:lle. A tuomitaan välillisenä tekijänä taposta tai murhasta. Tahallisuuden puuttuminen voi tarkoittaa sitä, että tekijä ei ole olosuhdetahallisuuden perusteella tietoinen seikoista, joita tunnusmerkistön täytyminen edellyttäisi. Tekijä voi myös erehtyä niistä tunnusmerkistöerehdysäännösten mukaisella tavalla. Tahallisuuden puute ei tarkoita sitä, että välitön tekijä välttyisi aina kokonaan rangaistusvastuulta, sillä tekijä on 15 vuotta täyttäneenä rikosoikeudellisesti vastuussa tuottamuksen perusteella. (Tapani & Tolvanen 2013, 424–425.)

Mikäli uhria ei voida pitää täydessä vastuussa elämästään, muuttuu vastuuarviointi. Tähän sopii esimerkki Sirius-tapauksesta, jossa syytetty A oli kertonut B:lle

asuvansa Sirius-tähdellä. A oli saavuttanut täyden luottamuksen B:hen ja saanut hänet uskomaan, että tämän on kehitettävä sieluaan. Tämän lisäksi A oli uskottellut B:lle, että B voisi jatkaa elämää toisessa ihmiskehossa kuolemansa jälkeen. Tämä edellyttäisi meditointiin osallistumista A:n luona, mikä maksaisi 30 000 Saksan markkaa. B joutui ottamaan lainaa maksaakseen meditoinnista. A sai B:n uskomaan, että uusi keho odotti järven rannalla, A sai myös B:n ottamaan 250 000 Saksan markan henkivakuutuksen, jossa korvaus kuoleman varalta oli 500 000 markkaa. Sekä A että B olivat suunnitelleet B:n kuolevan auto-onnettomuudessa. Lopulta B kuitenkin laittoi hiustenkuivaajan ammeeseen, jossa itse oli. B ei kuollut. A syyllistyi murhan yritykseen ja petokseen. (Tapani & Tolvanen 2013, 426–427.)

Niin kutsutuissa erikoisrikoksissa välillisen tekemisen konstruktio on mielenkiintoinen. Tällaisissa tapauksissa varsinainen rikoksentekijä on sellainen henkilö, jolla on lain edellyttämä ominaisuus tai asema. Vakiintuneen käsityksen mukaan erikoisrikoksissa ulkopuolinen henkilö voi toimia vain yllyttäjänä tai avunantajana, vaikka tosiasiallinen osuus vastaisi rikoskumppanuutta. Selkeimpinä esimerkeinä tällaisista erikoisrikoksista toimivat rikoslain (39/1889) 40 luvun virkarikokset sekä 45 luvun sotilasrikokset. Mainittakoon esimerkkinä rikoslain 40 luvun 7 §, jonka mukaan virka-aseman väärinkäyttämiseen voi syyllistyä vain virkamies. Virkarikos voidaan toteuttaa myös niin, että virkamies käyttää välikappaleenaan henkilöä, joka ei ole virkamies. (Tapani & Tolvanen 2004, 89–90.)

Mutta miten välillinen tekeminen liittyy rikoskumppanuuuteen? Sekä välillinen tekeminen että rikoskumppanuus kuuluvat tekijävastuuseen. Molemmissa tapauksissa kyse on tahallisen rikoksen tekemisestä. Ero näiden kahden välille syntyy siitä, että rikoskumppanuudessa tekijöitä on useampi ja heidän osallisuutensa yhdessä täyttää jonkin rikoksen tunnusmerkistön, kun taas välillisessä tekemisessä yksittäinen henkilö käyttää toista, syntyäkeetonta henkilöä, hyväkseen jonkin rikoksen toteuttamisessa. Fränden mukaan sekä välillinen tekeminen että rikoskumppanuus erottuvat osallisuusmuodoissa tekijöiksi (Frände 2005, 268).

4.3 Yllytys

Rikoslain (39/1889) 5 luvun 5 §:ssä yllytys määritellään ”joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen”. Hallituksen esityksen (HE 44/2002 vp, 22) mukaan yllytys on tahallista taivuttamista. Taivuttamisen kohteena on tahallinen teko. Sekä päätekijän että yllyttäjän vastuu ovat lähtökohdaisesti samalla tasolla. Hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutosta yllytystä koskeviin periaatteisiin, mutta sanamuotoa ehdotetaan tarkistettavaksi. Aikaisemmin säännöksen sanamuoto kuului ”yllytyksestä rangaistaan sitä, joka käskää, palkkaa, kiusaa tahi muuten tahallansa taivuttaa tai viettelee toista rikokseen”.

Yllyttäjää kuvataan usein rikoksen henkiseksi alkuunpanijaksi. Yllyttäjä kuitenkin tuomitaan kuten tekijä. Yllytysvastuu on varsinaisen osallisuuden muodoista ankarin. Yllytysvastuu edellyttää psyykkistä kausaliteettia ja sen perusedellytyksenä on, että yllytys saa rikoksentekijässä aikaan rikoksentekopäätöksen. On huomioitavaa, että tekijän toimintaan voi liittyä muukin syy kuin yllytys, mutta yllytyksen on oltava pääsyy teolle. Yllytys voi myös olla vahvistavana tekijänä, jolloin yllytystoiminta on rangaistava avunantona. Kun taas rikoksentekon aikana tapahtunut yllytystä voidaan arvioida avunantona. Yllyttäminen voidaan toteuttaa mitä tahansa tekotapaa käyttäen, kunhan käytetty tekotapa saa rikoksentekijässä rikoksentekopäätöksen aikaan. Selkeimmät esimerkit yllytyksen tekotavasta ovat käskeminen ja palkkaaminen. Myös toimintaan kehottaminen ja kannustaminen voivat muodostaa yllytysvastuun. Yllyttäjän tulee olla tietoinen rikoksen tunnusmerkistöön liittyvistä seikoista, kuten tekoajasta, -paikasta ja -tavasta. Lisäksi yllyttäjän tulee olla tietoinen hänen oman yllytystoimintansa merkityksellisyydestä rikoksen teon syntymiselle ja siitä, että hänen yllytystoimintansa saa rikoksentekijän tekemään rikoksen. (Melander 2016, 307–308.)

KKO 2004:120

Tapauksessa A oli ajanut suurella nopeudella takaa Y:n ohjaamaa autoa, yrittänyt ohittaa sitä ja useasti tahallaan törmännyt siihen. Viimeisimmän törmäyksen seurauksena Y:n kuljettama auto suistui metsään ja kyydissä ollut X oli kuollut. Kysymys oli siitä, olivatko A:n kyydissä olleet syyllistyneet

yllytykseen. Käräjäoikeudessa syyttäjä katsoi selvitetyn, että A oli tappanut X:n suistamalla Y:n kuljettaman auton tieltä yrittäen samalla tappaa Y:n ja Z:n sekä B:n ja C:n yllyttäneen A:n tekoon. Y:n kuljettaman auton suistuminen tieltä oli johtunut A:n auton törmäyksestä, joten käräjäoikeus katsoi A:n tappaneen tahallaan Y:n kyydissä olleen X:n. Tahallisuutta tuki myös A:n kuljettaman auton hävittäminen teon jälkeen. Käräjäoikeus tuomitsi A:n taposta sekä kahdesta tapon yrityksestä kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen. Tähän sisältyi myös eräitä muita A:n syyksi luettuja juttuja. B ja C tuomittiin yllytyksestä tappoon ja kahteen tapon yritykseen sekä muihin heidän syykseen luetuista rikoksista myös kymmenen vuoden vankeusrangaistuksiin.

Hovioikeuden mukaan kysymys oli siitä, oliko A tahallaan suistanut auton tieltä ja että suistumiseen johtaneen törmäyksen lisäksi myös aiemmat törmäykset Y:n kuljettamaan autoon ovat olleet tahallisia. A:n mukaan hän pyrki ohittamaan Y:n auton ja hänen liikehdintänsä oli ollut ohituspyrkimykseen mukaista. Asiassa oli jäänyt luotettavasti toteennäyttämättä A:n törmäyksen tahallaan Y:n autoon. Välinpitämätöntä suhtautumista osoitti se, etteivät A, B ja C olleet hankkineet apua suistumisen jälkeen. Hovioikeus katsoi A:n syyllistyneen syytteessä kuvattuun menettelyyn, mutta katsoi ettei A ollut tahallaan suistanut Y:n kuljettamaa autoa eikä tappanut X:ää. B:n ja C:n katsottiin syyllistyneen kahteen yllytykseen törkeään vammantuottamukseen. A tuomittiin törkeästä kuolemantuottamuksesta ja kahdesta törkeästä vammantuottamuksesta. B ja C tuomittiin yllytyksestä törkeään kuolemantuottamukseen ja kahdesta yllytyksestä törkeään vammantuottamukseen. Jokainen syytetyistä sai viiden vuoden ja kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen.

Korkein oikeus tuomitsi A:n taposta ja kahdesta tapon yrityksestä, törkeästä liikenneturvallisuuden vaarantamisesta ja liikennepaosta 8 vuoden 4 kuukauden vankeuteen. B ja C tuomittiin yllytyksestä tappoon, kahdesta yllytyksestä tapon yritykseen sekä yllytyksestä törkeään liikenneturvallisuuden vaarantamiseen 8 vuoden 4 kuukauden vankeuteen.

Edellä kuvatussa korkeimman oikeuden tapauksessa oli selvästi kysymys yllytyksestä. A oli suistanut Y:n ajaman auton pois tieltä yllytyksen seurauksena. Tapauksen tahallisuutta katsottiin tukevan se, että A:n auto oli hävitetty tapauksen

jälkeen. Ilman yllyttämistä A ei välttämättä olisi yrittänyt suistaa Y:n ajamaa autoa, eikä kydyssä ollut X olisi kuollut. Tahallisuuteen katsottiin viittaavan myös se, etteivät A, B ja C olleet hankkineet apua huomattuaan Y:n auton suistuneen. Tapaus on mielenkiintoinen esimerkki myös siitä, kuinka eri tuomioistuinten rangaistukset ja niiden pituus poikkeavat toisistaan. Tapauksessa käräjäoikeus antoi ankarimman rangaistuksen, kun taas hovioikeus lievensi sitä. Korkein oikeus kuitenkin antoi ankaramman rangaistuksen mitä hovioikeus. Tapaus olisi saattanut saada toisenlaisen näkökulman, jos yllyttäjät olisivat osallistuneet esimerkiksi autolla ajamiseen. Tapahtumien toisenlainen kulku olisi voinut johtaa siihen, että A, B ja C olisi voitu tuomita tekijäkumppaneina rikokseen.

Yllyttäjä on siis vastuussa vain siitä, mitä hänen tahallisuutensa kattaa. Esimerkiksi, jos yllyttäjä yllyttää toisen pahoinpitelemään kolmannen henkilön, mutta tämä päättääkin surmata hänet, on yllyttäjä vastuussa vain pahoinpitelystä. Jos taas yllyttäjä yllyttää henkirikokseen, mutta päätekijä syyllistyy vain pahoinpitelyyn, on yllyttäjä vastuussa pahoinpitelystä. Päätekijän tehdessä jotain sellaista, minkä ei katsota sisältyvän yllytykseen, yllyttäjä vapautuu vastuusta tältä osin. (Melander 2016, 308.) Kuten aiemmin todettiin, on yllyttäminen varsinaista osallisuutta ja rikoskumppanuus tekijävastuuta. Nämä kaksi asiaa eivät varsinaisesti liity toisiinsa, mutta kummatkin ovat osa osallisuutta. Yllyttämisessä lähtökohtana on yllyttäjän psyykinen vaikuttaminen yllytettävään. Yllyttäjä haluaa hyötyä rikoksesta tekemättä sitä kuitenkaan itse. Vastaavasti rikoskumppanuudessa, jossa on useita tekijöitä, halutaan hyötyä rikoksesta yhdessä, joskin hyödyn määrä voi vaihdella tekijöiden osallisuuden mukaan. Yllytyksen lisäksi varsinaista osallisuutta on myös avunanto, jota käsitellään seuraavassa kappaleessa.

4.4 Avunanto

Rikoslain (39/1889) 5 luvun 6 § määrittää avunannon seuraavasti: ”joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä.”. Avunantajan on toimitettava tahallaan ja päärikoksen on oltava tahallinen. Hallituksen esitys ei

ehdottanut muutosta avunantovastuuta koskevin periaatteisiin. Säännöksen sanamuotoa ehdotettiin tarkistettavaksi. Avunanto on rangaistuksen lieventämisperuste, kun taas yllytys on koventamisperuste. Hallituksen esitys ehdotti rangaistuksen mittaamista koskeviin säännöksiin viittaamista säännöksessä. (HE 44/2002 vp, 22.)

KKO 2001:117

Tapauksessa oli kyse huumausaineiden laittomasta maahantuonnista ja siitä, oliko matkakumppanina ollut B syyllistynyt avunantoon. Helsingin kärjäoikeuden tuomion mukaan A oli tuonut maahan huumausaineita, joita löytyi A:n kuljettaman auton renkaista huomattavan suuri määrä. B:tä oli kysytty mukaan matkalle ja hänelle maksettiin matkalipun lisäksi palkkio. B oli palkkion takia kysynyt, liittykö matkaan jotakin laitonta. Hän oli saanut kieltävän vastauksen. Kärjäoikeuden mukaan B:n on täytynyt olleen tietoinen A:n matkan tarkoituksesta. B:n katsottiin osallistuneen avunantajana törkeään huumausainerikokseen. Hovioikeuden mukaan palkkion maksaminen matkan jälkeen ja B:n epäily laittomuudesta tukivat sitä, että B:n on täytynyt olleen tietoinen matkan tarkoituksesta ja hänen oman toimintansa merkityksestä. B:n katsottiin suhtautuneen huumausaineisiin välinpitämättömästi tai hyväksyvästi. Hovioikeus katsoi B:n syyllistyneen avunantoon törkeään huumausainerikokseen, kuitenkin lieventäen kärjäoikeuden antamaa tuomiota. Eri mieltä oleva hovioikeuden jäsenen mukaan ei ollut näytetty B:n tienneen renkaissa olevista huumausaineista. Tästä syystä hän tuomitsi B:n avunannosta huumausainerikokseen.

Korkein oikeus katsoi tuomiossaan, että B on kertonut yksityiskohtaisesti ja avoimesti tapahtumista. B on epäillyt matkan laitonta tarkoitusta, mutta oikeusistuimissa ei ollut esitetty sellaisia seikkoja, jotka tukisivat B:n tietoisuutta huumausaineista. Korkeimman oikeuden mukaan, jotta tuomitseminen avunannosta törkeään huumausainerikokseen tulisi kyseeseen, olisi B:n tullut pitää todennäköisenä, että A on kuljettamassa huumausaineita Suomeen. Hovioikeuden tuomio kumottiin.

Edellä kuvatussa korkeimman oikeuden tapauksessa B ei ollut ollut tietoinen A:n pyrkimyksestä tuoda Suomeen huumausaineita, eikä sellaisia seikkoja esitetty, jotka olisivat puoltaneet B:n syyllisyyttä. Tapaus olisi voinut saada toisenlaisen

lopputuloksen myös silloin, jos B:n olisi katsottu tienneen huumausaineista ja lähtenyt matkalle mukaan estääkseen ylimääräisen tullitarkastuksen. B:n mukanaolo olisi hälvettänyt tullin epäilyjä matkan laittomasta tarkoituksesta. Toisaalta lopputuloksena olisi tällöin voinut olla myös se, että B olisi tuomittu törkeästä huumausainerikoksesta tekijäkumppanina.

KKO 2016:2

Tapauksessa kyse oli siitä, oliko B syyllistynyt avunantoon kirjanpitorikokseen. A:n toimiessa elinkeinonharjoittajana, ei hänen toiminimeään ollut hyväksytty ennakkoperintärekisteriin. B oli perustanut toiminimelleen apu-toiminimen, jonka alaisuudessa harjoitettiin A:n elinkeinoa. A ja hänen kirjanpitäjänään toiminut C olivat laiminlyöneet liiketapahtumien kirjaamisen ja merkinneet kirjanpitoon väärää tietoa. Syyttäjä vaati B:lle rangaistusta avunannosta, perustellen B:n edistäneen toiminnallaan A:ta rikoksen tekemisessä. B oli maksanut A:lle työkorvaukset, kirjattuaan ne ensiksi omaan kirjanpitoonsa rakennus- ja sisustustoiminnan tuloiksi. Tosiasiassa tulot ja kulut olivat kuuluneet A:n harjoittamaan elinkeinotoimintaan. Toiminnan ja tehtyjen järjestelyjen tarkoituksena oli mahdollistaa A:n liiketoiminnan jatkaminen.

Syyttäjän mukaan A:n kirjanpito on virheellinen, koska saadut tulot ja toiminnasta aiheutuneet kulut oli merkitty B:n kirjanpitoon, vaikka ne olisivat kuuluneet merkitä A:n kirjanpitoon. Asiassa riidattomana pidettiin sitä, että A ei työskennellyt B:n palveluksessa. Toiminimien kirjanpidoissa työsuorituksia käsiteltiin elinkeinonharjoittajien välisinä suorituksina. Korkein oikeus katsoo, että A ja C eivät olleet syyllistyneet kirjanpitorikokseen eivätkä törkeään kirjanpitorikokseen. Tästä syystä B:tä ei tuomittu avunannosta edellä mainittuihin rikoksiin.

Vanhasen mukaan avunanto on rikosvastuun laajentamisperuste. Avunantaja ei omalla toiminnallaan loukkaa välittömästi kulloinkin suojeltavan oikeushyvää eikä täytä rikoslain erityisen osan tunnusmerkistötekijöitä. Avunannon on tapahduttava ennen rikosta tai sen aikana. Avunanto ei ole mahdollista rikoksen tultua suoritetuksi. Sen sijaan kyse voi olla rikosentekijän suojelemisesta. Avunantajan

tulee toimia tahallaan edistäessään rikosta. Tähän sisältyy avunantajan tietoisuus rikoksen pääteosta, omasta osallisuudestaan ja oman toimintansa merkityksestä. (Vanhanen 2004, 23–24.) Päätekijän ei välttämättä tarvitse olla selvillä avunantajan toiminnasta. Tässä muodostuu selkeä ero tekijäkumppanuuteen, jossa yhteisymmärryksen teon suhteen tulee olla molemminpuolista. Avunannossa ymmärrys voi olla vain toispuoleista. Avunantajan tulee olla selvillä oman toimintansa merkityksestä suhteessa päätekoon. Avunantajan ei tarvitse itse hyötyä rikoksesta avunantovastuussa. (Melander 2016, 310).

Avunanto on mahdollista tilanteessa, jossa päätekijä on tehnyt kaiken tarvittavan, mutta seuraus ei ole ilmennyt. Millä tahansa tekomuodolla toteutettu avunanto voi olla rangaistavaa. Teot voivat olla arkisia, esimerkiksi neuvontaa tai tarvittavien rikosentekovälineiden toimittamista. Avunantovastuu kuitenkin edellyttää pääteon etenemistä vähintään rikoksenyrityksen asteelle. Myös avunantoa koskee aksessorivaatimus. Mikäli päätekijä on tehnyt suunniteltua enemmän, avunantajan vastaa avun ylimenevästä osasta vain, jos se sisältyy avunantotahallisuuteen. Avunanto on merkityksellinen suhteessa rikoskumppanuuteen. Avunannoksi katsotaan rikoksen täytäntöönpanoa mahdollistava tai edistävä toiminta, kun taas tekijäkumppanuudeksi voidaan katsoa varsinaisen osallistuminen rikoksen tekemiseen. Tämä olisi muodollisobjektiivista. Toisaalta jos asiaa tarkastellaan aineellissubjektiivisesti, on olennaista kiinnittää huomiota rikoksessa mukana olleiden osuuteen tekokokonaisuudesta. Nykyisin pääpaino onkin aineellissubjektiivisessä tarkastelussa. (Melander 2016, 311.)

Erään tulkinnan mukaan aksessorisuuden vaatimus edellyttää pääteon rangaistavuutta. Avunantajaa ei voida asettaa rikosoikeudellisesti vastuuseen, jos kohteena ei ole ollut rangaistava teko. Esimerkiksi jos avunannon kohteena on jo 15 vuotta täyttäneen syyntakeisen henkilön itsensä satuttaminen, ei avunantaja ole vastuussa menettelystään. Rikoslaisissa käytetään termejä ”neuvoin, toimin tai muilla tavoin”. Nämä kaikki viittaavat aktiiviseen tekemiseen. Käytännössä kuitenkin avunanto voi olla luonteeltaan myös psyykkistä tai fyysistä. Esimerkiksi talousrikoksissa avunanto liittyy yleensä yhtiön näkökulmasta epäedullisten sopimusten allekirjoittamiseen. Mitkä tahansa arkiset teot voivat käydä avunannosta,

mikäli ne edistävät rikoksen tekemistä. Tästä esimerkkinä laiminlyönti, joka voidaan rinnastaa aktiiviseen toimeen. Seuraava esimerkki selventää laiminlyönnin merkitystä avunannossa. Kiinteistönhuoltaja jättää ulkovaraston oven illalla auki tietoisena siitä, että varkaat aikovat varastaa varastosta tavaroita. Kiinteistönhuoltajan toiminta on lisännyt varkausrikoksen täyttymisen todennäköisyyttä. Näin ollen huoltomies on tuomittava avunannosta (törkeään) varkauteen. (Tapani & Tolvanen 2013, 437–438.)

Kriminalisointiperiaatteet on otettava huomioon määritettäessä rikoskumppanuuden ja avunannon vastuualuea. Kriminalisointiperiaatteet tarkoittavat kriminaalipoliittisia mittapuita, joilla täsmennetään teon rangaistavuutta ja millä tavalla suojaa tulisi antaa. (Vanhanen 2004, 91.) Rikosoikeusteoriassa kriminalisointiperiaatteet voidaan jakaa ultima ratio -periaatteeseen, oikeushyvien suojelun periaatteeseen, hyöty–haitta -punninnan periaatteeseen, rikosoikeudelliseen laillisuusperiaatteeseen sekä ihmisarvon loukkaamattomuuden periaatteeseen. Kriminalisointiperiaatteiden yhteydessä voidaan viitata myös perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin, sillä perusoikeuksien katsotaan vaikuttavan rikosoikeuteen voimakkaasti. Kriminalisointiperiaatteet toimivat kriittisinä työvälineinä rikosoikeudessa. Niiden heikkoutena voidaan kuitenkin pitää sitä, etteivät ne ole vahvistettuja lainsäädännön tasolla. (Melander 2002.) Kriminalisointiperiaatteet rajoittavat rangaistavuutta ja ne koskevat ensisijaisesti lainsäätäjää. Niillä rajoitetaan rangaistavuutta ja määritellään kriteerit, joiden perusteella voidaan rankaista rikoksen tekijää. (Tolvanen 2001.)

Erityisen oikeudellisen velvollisuuden laiminlyönti rikoksen seurauksen estämisessä synnyttää tekijävastuun, mikäli avunantajalla on tällainen velvollisuus. Esimerkiksi jos rikoksentekijät suunnittelevat murtautuvansa tehdasalueelle ja hälytysjärjestelmä kutsuu vartijan paikalle tarkistamaan tilanteen. Rikoksentekijät ovat kuitenkin suunnitelleet etukäteen vartijan kanssa mihin aikaan murtautuminen tapahtuu. Vartija kertoo, että hälytys aiheutti laitteiden kytkentähäiriö, jonka korjaaminen kestää vähän aikaa. Tämä antaa rikoksentekijöille aikaa varastaa omaisuutta. Kyseisessä tilanteessa vartijalla katsotaan olevan vastuuasema estää omaisuuden varastaminen. Vartijan työskennellessä yhteisymmärryksessä ri-

koksenteijöiden kanssa, syntyy hänelle rikoskumppanuuden perusteella tekijä-vastuu. Toisessa tapauksessa osakeyhtiön hallituksen puheenjohtaja siirtää va-roja toisen yhtiön tilille, joka on hänen hallinnassaan. Koska osakeyhtiö ei ole taloudellisesti vaikeassa tilanteessa, syytetään puheenjohtajaa velallisen epäre-hellisyyden sijaan kavalluksesta. Kaksi muuta hallituksen jäsentä saavat syytteen kavalluksesta, koska he ovat toiminnallaan hyväksyneet puheenjohtajan toimin-nan. Vaihtoehtoinen syyte koskee avunantoa, koska he ovat laiminlyönnillään mahdollistaneet johtajan toiminnan. (Tapani & Tolvanen 2013, 438–439.)

Avunannon ja rikoskumppanuuden välinen raja on joissakin tapauksissa ongel-mallinen ja riippuvainen tuomioistuinten harkinnasta, joka on tapauskohtaista. Tuomioistuimet painottavat ”osallisuuden painavuutta rikoksen kokonaisuutta ar-vioitaessa”. Selvennyksenä sanottakoon, että henkilön tekemät yksittäiset teot voitaisiin nähdä avunantona, mutta nämä teot yhdessä muodostavatkin riittävän painavan osan rikostoitimesta. Tällöin henkilö tuomitaan avunannon sijasta rikok-senteijänä. Molemmissa osallisuuksissa kyse on tahallisen rikoksen tekemi-sestä. Avunanto on rangaistuksen lieventämisperuste, kun taas rikoskumppa-nuuden perusteella tuomittaessa lievennystä ei saa.

4.5 Omakätiset rikokset ja erikoisrikokset

Lauri Luodon mukaan osallisuusoppi antaa merkityksen omakätisille rikoksille, jotka poikkeavat tavallisista tunnusmerkistöistä sekä erikoisrikoksista. Näiden osallisuusopilliset erot voidaan tiivistää. Välillinen tekeminen omakätisissä rikok-sissa ei Luodon mukaan ole mahdollista, kun taas rikoskumppanuus on mahdol-lista. Tämä edellyttää, että kaikki rikoksenteijät osallistuvat täytöntöönpanotoi-meen, joka on kuvattu omakätiseksi tunnusmerkistössä. Myös yllytys ja avunanto omakätisissä rikoksissa ovat mahdollisia. Erikoisrikoksista puhuttaessa välillisen tekemisen tekee mahdolliseksi intraneus, joka tarkoittaa henkilöä, jolle tunnus-merkistö on asettanut nimenomaisen velvollisuuden. Intraneuksen vastakohta on extraneus. Luoto mainitsee, että intraneuksen tehdessä extraneuksen välityk-sellä rikoksen, on välillinen tekeminen mahdollista. Täytyy kuitenkin huomioida, että extraneuksen on täytettävä rikoslain 5 luvun 4 §:ssä määritellyt edellytykset.

Kun puhutaan sitten rikoskumppanuudesta, on se erikoisrikoksissa mahdollista. Täytyy kuitenkin huomioida sen rajoittuvan intraneuksen osaan, extraneuksen osalta vastuu jää joko avunantoon tai yllytykseen. (Luoto 2014, 46.)

Osallisuusoppia tarkasteltaessa nousee esiin se, kuinka rikoskumppanuus voidaan erottaa yllytyksestä ja avunannosta. Raja rikoskumppanuuden ja varsinaisen osallisuuden välillä aiheuttaa joskus ongelmia erikoisrikoksista puhuttaessa, varsinkin jos extraneus toimii tahallisesti ja intraneuksen antaman panos rikokseen jää varsinaiseen osallisuuteen. Esimerkkitapauksena toimii tapaus, jossa intraneus A ehdottaa extraneus B:lle erikoisrikoksen tekemistä. Välillistä tekemistä ei voida soveltaa kyseiseen tapaukseen, jos B toimii tahallisesti. Toisaalta ongelma ilmenee aksessorisuuden luonteesta varsinaisen osallisuuden yhteydessä. Tapauksessa A:n toiminnan voidaan katsoa olevan yllytystä tai avunantoa, mutta varsinainen rangaistava pääteko näyttää puuttuvan. (Luoto 2014, 46.)

Edellä kuvattu ongelma voidaan ratkaista jopa kolmella tavalla. Yhden vaihtoehdon mukaan voidaan A:n osallisuuden katsoa johtavan tekijävastuuseen. Tämä voidaan perustella kriminaalipoliittisesti, mutta laki ei kuitenkaan anna tukeaa sille. On lähes mahdotonta ajatella, että molemmat välttäisivät tapauksessa rikosoikeudellisen vastuun. Toisen vaihtoehdon mukaan voidaan käyttää aineellisoobjektivistä teoriaa, jonka avulla rikoskumppanuus ja tekijävastuu liitetään A:n toimintaa. Toisaalta A:n toiminnan rajoittuessa esimerkiksi neuvojen antamiseen, voi olla haastavaa perustella miksi hänet pitäisi tuomita rikoskumppanina. Kolmas vaihtoehto lienee se, että B:n toiminta muodostaisi pääteon. Tällöin B:tä ei rangaistaisi tekijänä, koska A:n varsinainen osallisuus liittyisi B:n tekemään päätekoon. Ongelman tähän muodostaa se, että B ei ole kelvoinen olosuhteista riippumatta. Tunnuksmerkistön täyttävä teko näyttäisi jälleen puuttuvan. (Luoto 2014, 46–47.)

Nimensä mukaisesti omakätisissä rikoksissa edellytetään, että rikos suoritetaan henkilökohtaisesti. Rikoskumppanuuden soveltaminen omakätisissä rikoksissa on lähes mahdotonta. Mahdolliseksi sen kuitenkin tekee se, että jokainen tekijä (rikoskumppani) toteuttaisi henkilökohtaisesti jonkin rikoksen täytäntöönpanon

edellyttämän tunnusmerkin. Aineellis-objektiivista teoriaa tuetaan rikoslain esitöissä, kun tarkastellaan rikoskumppanuuden ja avunannon välistä rajaa. Tarkoitus on voida ulottaa, yhteisymmärrystä hyväksikäyttäen, tekijävastuu myös sellaisiin tekoihin, jotka rikoskumppani on tehnyt, mutta tekijä itse ei välttämättä ole tehnyt. Edellä mainittua kutsutaan subjektiiviseksi puoleksi, mikä ei kuitenkaan yksinään luo tekijävastuuta. Objektiivisessa puolessa edellytetään, että tekijä osallistuu itse rikoksen tekemiseen. Aineellis-objektiivista teoriaa hyödyntäen on pyritty ulottamaan tekijävastuu entistä laajemmalle. Tämä muodostaakin osallisuusopin keskeisimmän piirteen. (Luoto 2014, 47.)

5 Pohdinta

Tässä opinnäytetyössä nousevat monesti esiin objektiiviset ja subjektiiviset seikat. Niiden merkitystä rikoskumppanuutta tutkiessa ei voida väheksyä. Varsinkin subjektiiviset seikat vaikuttavat antavan pohjan koko rikoskumppanuudelle. Eli tekijöiden välisen yhteisymmärryksen tulee olla niin kattavaa, että esimerkiksi rikoskumppanuus ja avunanto voidaan erottaa toisistaan. Yhteisymmärryksen tulee syntyä viimeistään rikoksen tekohetkellä, eli takautuvia vaikutuksia sillä ei ole (Tapani & Tolvanen 2013, 417). Toisaalta pohjaa antavat myös objektiiviset seikat, eli tekijän tulee osallistua merkittävällä tavalla rikoksen tekemiseen. Yhteisymmärrykseen liittyvän arvioinnin tulee olla huolellista ja kokonaisuutta tulee punnita tarkoin (Tapani & Tolvanen 2013, 421). Selkeää rajaa avunannon ja rikoskumppanuuden välille ei voida asettaa, sillä kaikki on tapauskohtaista. On kuitenkin olemassa laki, jota noudattamalla pyritään ratkaisemaan kunkin tekijän osallisuus tehtyyn rikokseen. Laki antaa kuitenkin vain raamit, joita noudatetaan tuomioita annettaessa.

Rikoskumppanuutta on hyvä verrata muihin tekijävastuisiin, jotta voitaisiin ymmärtää mitä eroa niillä on. Jokainen tekijävastuu on rikosoikeudessa tarpeellinen ja pitkän harkinnan tulosta. Säännös rikoskumppanuudesta tarvitaan, jotta rikoksen kaikki osalliset saadaan vastuuseen teoistaan. Jos pelkästään rikoksen päätekijä saataisiin kiinni, mutta rikoksen suunnittelussa olisi ollut mukana myös

muita tekijöitä, välttäisivät muut tekijät vastuunsa. Rikoksumppanuuden hyviin puoliin voitaisiin katsoa lukeutuvan tekijöiden vastuuseen asettamisen lisäksi myös sen oikeudenmukaisuuden. Kuten todettiin, rikoksumppanuudessa jokainen tekijä tuomitaan käytännössä yksilönä. Tekijöiden osallisuuden katsotaan lähtökohtaisesti olevan samalla tasolla ja heidät tuomitaan samoista rikoksista. Tuomion pituuteen voi vaikuttaa myös tekijän aikaisempi rikollisuus. Mutta huomiona oli se, että rikoksumppani ei voi ottaa toisen tekijän rangaistusta osakseen.

Korkein oikeus on ennakkopäätöstuomioistuin, joka antaa päätöksiä kysymyksiin, joihin laki ei anna selkeää vastausta. Ennakkopäätökset mahdollistavat eri puolilla maata olevien tuomioistuinten samanlaisen tulkinnan. (Korkein oikeus 2017.) Korkeimman oikeuden ennakkotapauksien tuomiot eroavat joissain määrin käräjäoikeuden ja hovioikeuden antamista tuomioista. Osa syynä tähän voidaan todeta, että alemmat oikeusasteet eivät välttämättä ole osanneet tulkita lakia samalla tavalla kuin korkein oikeus, sillä laki ei anna kaikkeen suoraa vastausta. Voisi kuvitella, että tulevaisuudessa rikosten muuttaessa muotoaan tuomioistuimet tulevat kohtaamaan haasteita. Laki ei kulje käsi kädessä nykyhetken kanssa, joten tehtyjä rikoksia ei välttämättä tunneta lainsäädännössä. Tämä aiheuttaa ongelmatilanteita lainsäätäjälle sekä tuomioistuimille. Rikoksumppanuuden kannalta voisi ajatella niin, ettei säännös rikoksumppanuudesta tule poistumaan tulevaisuudessa. Kuten aikaisemmin tässä opinnäytetyössä todettiin, on rikoksen tekeminen helpompaa yhdessä jonkun kanssa mitä yksin. Se, mihin suuntaan säännös rikoksumppanuudesta tulee muuttumaan, jää lainsäätäjän käsiin.

Rikoksumppanuus nousee esille rikollisryhmissä ja niiden toiminnassa. Sanna Palon mukaan tekijän kokonaispanoksen muodostuessa riittävän suureksi rikoksen suunnittelussa ja toteutusvaiheessa, muodostaa se vastuun tekijäkumppanuudesta (Palo 2010, 319). Vaikka tässä opinnäytetyössä ei oteta kantaa järjestäytyneisiin rikollisryhmiin ja niiden kansainvälistymiseen, nousevat ne kuitenkin esille pohdittaessa rikoksumppanuuden merkitystä. Voidaanko ajatella rikollisryhmien kansainvälistymisen lisäävän ongelmia tuomioita langettaessa? Tätä opinnäytetyötä voisi jatkaa juurikin rikollisryhmien suuntaan. Kansainvälistymisen voidaan ajatella tuovan muutosta kansallisiin lakeihin, varsinkin rikoslakiin, juurikin rikoksumppanuuden osalta. Tutkintaa voisi jatkaa siihen, kuinka rikollisryhmät

ovat muuttuneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Huomioita voisi kiinnittää kansainvälistymiseen, teknologian muuttumiseen ja verkossa tapahtuviin rikoksiin.

Palon mukaan osallisuuden ja tekijävastuun välinen raja on tulevaisuudessa este, kun pyritään torjumaan uudenlaisia rikoksia (Palo 2010, 299). Hän myös mainitsee, että yksilöiden tekojen sijaan tulisi ajatella ryhmien tekoja. Palon väitöskirjasta on aikaa jo lähes kymmenen vuotta ja hän on jo tuolloin katsonut rikoskumppanuuden lisääntyvän tulevaisuudessa. Yksi rikoskumppanuuteen liitettävistä keskeisistä käsitteistä on yhteisymmärrys, joka saattaa saada uusia ulottuvuuksia tulevaisuudessa. Toisaalta, jos ajatellaan maailman kansainvälistyvän ja rikoskumppanuuden lisääntyvän kansainvälisten rikollisryhmien laajentuessa, voidaanko olettaa, että monikansallisen rikollisryhmän jäsenet ymmärtävät toisiaan? Voivatko rikoskumppanit ymmärtää, mihin heidän osallisuutensa ulottuu, jos he eivät puhu rikoksen päätekijän kanssa samaa kieltä? Ongelma nousee esiin myös tuomioita langettaessa. Kuinka vastuu saadaan jaettua rikoskumppaneiden kesken ja kuinka monikansallisten rikollisryhmien jäsenet saadaan vastuuseen teoistaan? Lainsäätäjän tulee mahdollisesti miettiä säännöstä rikoskumppanuudesta uudelleen tulevaisuudessa, mikäli ongelmia tekijöiden vastuuseen saattamisessa tulee.

Tämän opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää mitä rikoskumppanuus on ja kuinka siihen voi syyllistyä. Haasteina olivat luotettavien lähteiden vähäinen määrä. Rikoskumppanuutta ei ole käsitelty kuin rikoslaissa, joten vahvasti velvoittavien oikeuslähteiden määrä jäi varsin vähäiseksi. Oikeuskirjallisuudessa rikoskumppanuutta on käsitelty, mutta lähteiden samankaltaisuus aiheutti haasteita. Olen tietoisesti käsitellyt muita osallisuuslajeja laajasti, jotta ero rikoskumppanuuteen selkiytyisi. Opinnäytetyöprosessi eteni muutoin tasaisesti ja prosessin aikana kiinnostus aihetta kohtaan vahvistui.

Saamme varmasti lukea jatkossakin uutisista tapauksista, joihin rikoskumppanuus kytkeytyy. Suurimman osan tapauksista uskon liittyvän rikollisryhmien tekemiin rikoksiin, kuten varkauksiin. Mediassa suurta huomiota saanut Helsingin huume poliisin entisen päällikön Jari Aarnion tapaus on ollut käsiteltävänä jo viisi

vuotta ja selvittäminen on edelleen kesken. Yle uutisoi 2.10.2018 kuinka vasta nyt poliisipäälliköt ovat avanneet suunsa tapaukseen liittyen. (Rautio 2018.) Sen enempää tapaukseen perehtymättä, katson tässäkin syytettyjen poliisipäällikköjen toimineen toistensa rikoskumppaneina. Voimme olla varmoja, että oikeudenkäynnit Aarnion tapauksessa tulevat jatkumaan vielä tovin, eikä rikoskumppanuus poistu median huomiosta. Rikoskumppanuus on siis tullut jäädäkseen osaksi rikosoikeutta ja nykypäivää.

Lähteet

- Aamulehti. 2017. Aarnion rikoskumppanina tuomittu nainen vapautettiin vankilasta. <https://www.aamulehti.fi/uutiset/aarnion-rikoskumppanina-tuomittu-nainen-vapautettiin-vankilasta-200620988>. 1.11.2018.
- Eduskunta. 2018. Yleistä oikeuslähteistä ja oikeudellisesta informaatiosta. https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/kotimaiset-oikeuslahteet/Sivut/Yleista-oikeuslahteista-ja-oikeudellisesta.informaatiosta.aspx. 24.10.2018.
- Frände, D. 2005. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita Publishing Oy.
HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2005. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum.
- Itä-Suomen hovioikeus 8.3.2007 R 06/14.
Itä-Suomen hovioikeus 14.6.2017 R 16/1300.
KKO 2001:43.
KKO 2001:117.
KKO 2004:120.
KKO 2016:2.
KKO 2017:88.
KKO 2018:60.
- Koivisto, I. 2017. Helsingin korruptiovyöhydistä vangittu kaksi miestä. <https://yle.fi/uutiset/3-9415189>. 1.11.2018.
- Korkein oikeus. 2017. Tehtävät. <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/korkeinoikeus/tehtavat.html>. 30.10.2018.
- Laakso, A. 2016. Myös Auerin rikoskumppani saattaa hakea tuomion purkua. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-8912196>. 1.11.2018.
- Luoto, L. 2014. Omakätiset rikokset ja osallisuusoppi. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Melander, S. 2002. Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 6/2002. 938–961.
- Melander, S. 2016. Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tallinna: Tietosanoma.
Oikeusministeriö. 2007. Hyvinvointivaltion kriminaalipolitiikka. Kriminaalipoliittinen toimintaohjelma vuosille 2007–2011. Oikeusministeriön julkaisu 2007:13.
- Palo, S. 2010. Järjestäytyneet rikollisryhmät ja rikosvastuu. Helsinki: Forum Iuris, Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut.
Perustuslaki 731/1999.
- Rautio, M. 2018. Jari Aarnio katkerana oikeudessa: Helsingin huume poliisi on ollut raadeltavana viisi vuotta – nyt vasta poliisipäälliköt puhuvat. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-10434351>. 1.11.2018.
- Rikoslaki 39/1889.
- Sundström, Z. 2011. Oikeudenmukainen tuomio – Tuomarin harkinta rikosasiassa. Porvoo: Edita Publishing Oy.
- Surakka, J. 2018. Väitös: Avunannon rangaistavuuden tarkat edellytykset epäselviä. Oy Edita Ab: Edilex.
- Tapani, J. 2016. Rikosvastuun perusteet. Turku: Suomen Yliopistopaino Oy.

- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2013. Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi. Helsinki: Talentum.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2011. Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Helsinki: Talentum.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2016. Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. 3. uud. p. Helsinki: Talentum Pro.
- Tapani, J. & Tolvanen, M. 2004. Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Tolvanen, M. 2001. Rangaistuksella uhkaaminen ja rankaiseminen. Oy Edita Ab: Edilex.
- Turun hovioikeus 4.3.2013 R 12/1185.
- Vanhanen, T. 2004. Rikoksumppanuutta vai avunantoa – onko sillä merkitystä: Tutkimus rikoksen tekemisen ja avunannon rajanvedosta varkaus- ja väkivaltarikoksissa. Turku: Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.